

***INTERFERENSI MORFOLOGIS BASA INDONESIA TUMRAP
PANGANGGENIPUN BASA JAWI ING UPACARA
PANGRUKTINING LAYON WONTEN KABUPATEN KLATEN***

SKRIPSI

Kaaturaken dhumateng Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah
Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta
minangka Jejangkeping Pandadaran Anggayuh
Gelar Sarjana Pendidikan

Dening:

DESINTA SIWI YUNARWATI

NIM 10205241054

**PROGRAM STUDI PENDIDIKAN BAHASA JAWA
JURUSAN PENDIDIKAN BAHASA DAERAH
FAKULTAS BAHASA DAN SENI
UNIVERSITAS NEGERI YOGYAKARTA
JUNI 2014**

PASARUJUKAN

Skripsi kanthi irah-irahan *Interferensi Morfologis Basa Indonesia tumrap Pangangenipun Basa Jawi ing Upacara Pangaruktining Layon wonten Kabupaten Klaten* menika sampun pikantuk pasarujukan dening dosen *pembimbing* saha sampun siyaga dipunlajengaken ujian.

Yogyakarta, 4 Juni 2014

Pembimbing,

Prof. Dr Endang Nurhayati, M. Hum.

NIP.19571231 198303 2 004

PANGESAHAN

Skripsi kanthi irah-irahan *Interferensi Morfologis Basa Indonesia Tumrap Pangangenipun Basa Jawi ing Upacara Pngaruktining Layon wonten Kabupaten Klaten* menika sampun dipunandharaken ing pendadaran wonten sangajenging *Dewan Penguji* ing tanggal 20 Juni 2014 saha dipuntetepaken lulus.

DEWAN PENGUJI			
Asma	Jabatan	Tapak Asma	Tanggal
Drs. Hardiyanto, M.Hum	Ketua Penguji		25-6-2014
Sri Hertanti Wulan, M.Hum	Sekretaris Penguji		27-6-2014
Drs. Mulyana, M. Hum	Penguji I		25-6-2014
Prof. Dr. Endang Nurhayati, M.Hum	Penguji II		26-6-2014

Yogyakarta, 30 Juni 2014

Fakultas Bahasa dan Seni
Universitas Negeri Yogyakarta

Dekan,

Prof. Dr. Zamzani, M. Pd.

NIP 19550505 198011 1 001

WEDHARAN

Ingkang tapak asma ing ngandhap menika, kula

Nama : Desinta Siwi Yunarwati

NIM : 10205241054

Program Studi : Pendidikan Bahasa Jawa

Fakultas : Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta

ngandharaken bilih *karya ilmiah* menika asiling panaliten kula piyambak. Sapangertosan kula, *karya ilmiah* menika boten ngandhut *materi* ingkang kaserat dening tiyang sanes, kajawi perangan-perangan tartamtu ingkang kula pendhet sarana kangge dhasar panyeratan kanthi nggatosaken tata cara saha paugeran panyeratan *karya ilmiah* ingkang umum.

Seratan ing wedharan menika kaserat kanthi saestu. Menawi kasunyatanipun kabukten bilih wedharan menika boten leres, bab menika dados tanggel jawab kula pribadhi.

Yogyakarta, 4 Juni 2014

Panyerat,

Desinta Siwi Yunarwati

SESANTI

“Sing sapa temen bakal tinemu”

PISUNGSUNG

Skripsi menika kula pisungsungaken dhumateng tiyang sepuh kula Bapak Wiyono
saha Ibu Wahyuni ingkang sampun paring panyengkuyung saha donga pangestu
saengga skripsi menika saged karampungaken.

PRAWACANA

Alhamdulillah Puji syukur konjuk dhumateng Allah SWT ingkang sampun paring rahmat saha hidayahipun saengga panyerat saged ngrampungaken skripsi menika kanthi lancar. Skripsi menika saged karampungaken anggenipun nyerat kanthi pambiyantu saking pinten-pinten *pihak*. Awit saking menika, panaliti ngaturaken agunging panuwun dhumateng bapak-bapak, ibu-ibu, saha sedherek-sedherek ing ngandhap menika.

1. Bapak Prof. Dr. Zamzani, M. Pd. minangka dekan Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta, ingkang sampun paring kalodhangan kangge nyerat skripsi,
2. Bapak Dr. Suwardi, M. Hum. minangka pangarsaning Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring idi naliti tumrap panyerat,
3. Ibu Prof. Dr. Endang Nurhayati, M. Hum. minangka dosen *pembimbing* saha *penasehat akademik*, ingkang sampun paring wewarah, wejangan, bimbingan saha piwucal tumrap panyerat kanthi sabar,
4. Bapak saha Ibu Dosen Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah matur nuwun awit saking ngelmu, piwucal, saha wejangan nalika panyerat ngangsu kawruh ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah,
5. *Staff admin* Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah inggih menika bapak Agus ingkang sampun mbiyantu panyerat salaminipun ngangsu kawruh,
6. Bapak Wiyono saha Ibu Wahyuni minangka tiyang sepuh panyerat, matur nuwun awit saking donga pangestu, saha wejangan-wejanganipun, saengga panyerat saged mujudaken skripsi menika,
7. Sedaya kulawarga inggih menika Simbah Marto Suradi, dhik Udin, Mas Aris, saha Mbak Septi, matur nuwun awit saking donga pangestunipun saha pambiyantunipun,
8. Kanca-kanca ingkang kula tresnani Fluorida Riyanti saha Ria Nur Hanifah, matur nuwun awit sedaya pambiyantu saha panyengkuyungipun,

9. Mahasiswa PBD angkatan 2010 mliginipun kelas B Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring panyengkuyung saha pambiyantu saengga skripsi menika saged karampungaken kanthi lancar,
10. Sedaya pihak ingkang sampun paring pambiyantu dhateng kula, ingkang boten saged kula sebutaken setunggal baka setunggal, kula ngaturaken agunging panuwun.

Panyerat gadhah pangajeng-ajeng mugi-mugi skripsi menika saged migunani tumrap pamaos. Mekaten kalawau atur sapala saking panyerat, mugi-mugi skripsi menika saged murakabi.

Yogyakarta, 4 Juni 2014

Panyerat,

Desinta Siwi Yunarwati

WOSING SERATAN

	kaca
IRAH-IRAHAN	i
PASARUJUKAN	ii
PANGESAHAN	iii
WEDHARAN	iv
SESANTI	v
PISUNGSUNG	vi
PRAWACANA	vii
WOSING SERATAN	xi
DHAPTAR <i>TABEL</i>	xii
DHAPTAR <i>LAMPIRAN</i>	xiii
DHAPTAR CEKAKAN	xiv
DHAPTAR TETENGER	xv
SARINING PANALITEN	xvi

BAB I PURWAKA

A. Dhasaring Panaliten	1
B. Underaning Perkawis	4
C. Watesaning Perkawis	5
D. Wosing Perkawis	5
E. Ancasing Panaliten	5
F. Paedahing Panaliten	6
G. Pangertosan	7

BAB II GEGARAN TEORI

A. Andharan Teori	8
1. <i>Sosiolinguistik</i>	8
2. <i>Kontak bahasa</i>	9
3. <i>Bilingualisme</i>	10

a. <i>Campur kode</i>	13
b. <i>Alih kode</i>	14
c. <i>Interferensi</i>	15
1) <i>Jinising interferensi</i>	17
a) <i>Intferensi fonologis</i>	17
b) <i>Interferensi leksikal</i>	17
c) <i>Interferensi Gramatikal</i>	18
(1) <i>Interferensi sintaksis</i>	18
(2) <i>Interferensi morfologis</i>	19
4. <i>Proses morfologis Basa Jawi</i>	23
5. <i>Proses morfologis Basa Indonesia</i>	27
6. <i>Basa wonten Upacara Pangruktining Layon</i>	29
B. <i>Panaliten ingkang Jumbuh</i>	30

BAB III CARA PANALITEN

A. <i>Jinising Panaliten</i>	33
B. <i>Data saha Sumbering Data</i>	33
C. <i>Caranipun Ngempalaken Data</i>	34
D. <i>Pirantining Panaliten</i>	36
E. <i>Caranipun Nganalisis Data</i>	37
F. <i>Validitas saha Reliabilitas Data</i>	38

BAB IV ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN

A. <i>Asiling Panaliten</i>	40
B. <i>Pirembagan</i>	52
1. <i>Interferensi Unsur Pandhapuking Tembung</i>	52
a. <i>Interferensi Bentuk Dasar</i>	52
b. <i>Interferensi afiks</i>	57
c. <i>Interferensi kompositum</i>	59
2. <i>Interferensi pola Proses Morfologis</i>	60
a. <i>Interferensi pola afiksasi</i>	60

b. <i>Interferensi pola reduplikasi</i>	75
BAB V PANUTUP	
A. Dudutan	80
B. Implikasi	81
C. Pamrayogi	82
KAPUSTAKAN	83
LAMPIRAN	85

DHAPTAR *TABEL*

	Kaca
<i>Tabel 1: Afiks Basa Jawi</i>	24
<i>Tabel 2: Afiks Basa Indonesia</i>	28
<i>Tabel 3: Tuladha Kertu data</i>	36
<i>Tabel 4: Interferensi Morfologis basa Indonesia tumrap panganggenipun basa Jawi ing upacara pangruktining layon wonten Kabupaten Klaten.....</i>	40

DHAPTAR *LAMPIRAN*

	Kaca
<i>Lampiran 1 : Tabel Analisis data Jinising Interferensi Morfologis</i>	84

DHAPTAR CEKAKAN

A	= <i>Afiks</i>
AF	= <i>Afiksasi</i>
B1	= Basa <i>pertama</i> / Basa Ibu
B2	= Basa <i>Kedua</i>
BD	= <i>Bentuk Dasar</i>
BI	= Basa Indonesia
BJ	= Basa Jawi
K	= <i>Kompositum</i>
KBBI	= Kamus Besar Bahasa Indonesia
PPM	= <i>Pola Proses Morfologis</i>
R	= <i>Reduplikasi</i>
UPT	= <i>Unsur Pandhapuking Tembung</i>

DHAPTAR TETENGER

Tetenger:

- (-) *tanda pisah*, nedahaken papaning morfem
- (/) *tanda garis miring tunggal*, dados watesing unsur konfiks lan kangge nggantos tembung ‘*utawi*’
- ({... }) *kurung kurawal*, nedahaken *morfem*
- [...] *kurung siku*, nedahaken *transkripsi fonetis* inggih menika nggambaraken cara maosipun
- (‘...’) *tanda petik tunggal*, ngapit tegesing tembung
- (“...”) *tanda petik rangkap*, ngapit *petikan langsung*
- (=) dipunwaos ‘dhapukanipun dados’
- (/.../) *tanda kurung miring* ‘ngapit *unsur fonologis*’
- (+) dipunwaos ‘kawuwuhan’
- (!) *tanda seru*, dipunginakaken kangge wedharan arupi pakon utawi prentah
- (→) dipunwaos ‘dados’
- (.) *tanda titik*, dipunginakaken kangge wedharan arupi pawartos ing *satuan* basa
- (?) *tanda tanya*, dipunginakaken kangge wedharan arupi pitakenan ingkang mbetahaken wangsulan

**INTERFERENSI MORFOLOGIS BASA INDONESIA TUMPRAP
PANGANGGENIPUN BASA JAWI ING UPACARA PANGRUKTINING
LAYON WONTEN KABUPATEN KLATEN**

**Dening Desinta Siwi Yunarwati
NIM 10205241054**

SARINING PANALITEN

Panaliten menika gadhah ancas kangge ngandharaken *Interferensi Morfologis* basa Indonesia tumrap pangangenipun basa Jawi ing Upacara pangruktining layon wonten Kabupaten Klaten. Prekawis ingkang karembag wonten ing salebeting panaliten inggih menika jinising *interferensi morfologis* saha *proses morfologisipun*. Paedah panaliten menika kaperang dados kalih inggih menika paedah teoritis saha paedah praktis. Paedah teoritis wonten ing panaliten kangge paring paedah babagan pangrembakaning ngelmu basa, mliginipun *bidang sosiolingistik*, inggih menika kangge bukti bilih *interferensi* saged kalaksanan *timbang balik* antawis basa *kedua* (B2) mangaribawani basa *pertama* (B1) utawi sawalikipun. Paedah praktis wonten ing panaliten menika kangge paring *kontribusi* wonten ing piwucalan mliginipun piwucalanan basa jawi.

Panaliten menika kagolongaken wonten ing jinising panaliten *deskriptif*. *Data* wonten panaliten menika awujud *data* lisan inggih menika tembung-tembung ingkang ngemu *interferensi morfologis*. Sumber *datanipun* inggih menika tembung-tembung saha *tuturan* saking pranatacara saha pamedhar sabda wonten upacara pangruktining layon ing tlatah Kabupaten Klaten. *Data* panaliten kapanggihaken kanthi *teknik simak bebas libat cakap (SBLC)* sarta *teknik rekam* lan *teknik cathet* minangka *teknik lanjutan*. Pirantining panaliten inggih menika panaliti piyambak dipunbiyantu piranti *rekam* saha kertu *data*. *Validitas* ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika inggih menika *experts judgement*, wondene *reliabilitas data* ingkang kaginakaken inggih menika *reliabilitas stabilitas* saha *triangulasi teori*.

Asiling panaliten ingkang kapanggihaken inggih menika (1) jinising *interferensi unsur* pandhapuking tembung, saha (2) jinising *interferensi pola proses morfologis*. Jinising *Interferensi unsur* pandhapuking tembung ingkang kapanggihaken inggih menika *interferensi bentuk dasar*, *interferensi afiks*, saha *interferensi kompositum*. Jinising *Interferensi pola proses morfologis* kapanggihaken wonten ing pola pandhapuking tembung andhahan saha tembung rangkep. Pola pandhapuking tembung andhahan dipunperang dados kalih, inggih menika *interferensi pola pangangenipun bentuk dasar* saha *interferensi pola pangangenipun afiks*, wonten ing tembung rangkep kapanggihaken *reduplikasi* wetah saha *reduplikasi mawi afiks*.

BAB I

PURWAKA

A. Dhasaring Prekawis

Upacara pangruktining layon inggih menika salah satunggaling perangan saking tata upacara kesripahan adat Jawi. Upacara pangruktining layon dipunadani kangge pakurmatan dhumateng tiyang ingkang sampun seda. Upacara kasebut dipunrantam miturut adat saha tradisi Jawi, inggih menika dipunwiwiti saking pangruktinipun layon, nampi para tamu pambela sungkawa, dumugi layon kabadhalaken dhateng sasanalaya.

Wonten salebeting rantaman upacara pangruktining layon kasebut, ingkang dados kawigatosan inggih menika wontenipun adicara *layatan*, utawi rawuhipun para pambela sungkawa dhateng griya dhuhkita. Awit saking menika dipunwontenaken upacara kangge nampi para pambela sungkawa. Upacara kasebat kadosta, pranataning adicara, pambagya raharja saking kulawarga nawung sungkawa, atur pambela sungkawa saking para tamu, *makasinul mayit* tuwin dedonga, sarta mbidhalaken layon dumugi sasanalaya.

Minangka upacara ingkang wigati kangge masarakat Jawi, pramila temtu kemawon basa ingkang dipunginakaken ing adicara kasebut kedahipun basa ingkang sae sarta trep miturut aturan ingkang *baku*. Upaminipun basa ingkang dipunginakaken dening pamedhar sabda kedah dipungatosaken supados sae saha leres anggenipun ngandharaken basa. Ananging kawontenan ingkang boten saged dipunreka utawi dipunsameptaaken dening kulawarga ingkang nandhang dhuhkita saged ndadosaken kathah panganggenipun basa Jawi ingkang lepat dening pranata adicara saha pamedhar sabda ingkang ngandharaken.

Basa ingkang dipunginakaken wonten ing upacara pangruktining layon inggih menika basa Jawi ragam krama alus. Basa Jawi ragam krama alus dipunginakaken wonten ing upacara pangruktining layon amargi kawontenanipun ingkang *resmi* utawi *formal*, saha gadhah ancas kangge pakurmatan *penutur* kaliyan *mitra tutur*, antawisipun kulawarga ingkang nandhang dhuhkita kaliyan para pambela sungkawa ingkang sampun rawuh, ananging tasih kathah sanget dipunpangguhaken panganggenipun basa Jawi ingkang lepat dening Pranata adicara saha Pamedhar sabda ingkang ngandharaken. Basa ingkang lepat wonten ing maneka warni prekawis, ananging prekawis ingkang asring lepat inggih menika amargi dipunpangaribawani basa sanes, kadosta basa Indonesia.

- (a) Kepareng kasumanggaaken konjuk dhumateng panjenenganipun bapak Widodo nenggih **selaku** dhaur umum desa Pogung.
- (b) Sumangga adicara upacara **pametaan** ibu Suratmi ing wekdal sakmangke kita awiti kanthi waosan basmalah sesarengan.

Wonten ing ukara (a) basa ingkang lepat inggih menika amargi panganggenipun *frase* basa Indonesia wonten ing *tuturan* basa Jawi. Prekawis menika dipunsebut *campur kode*. Wondene ing ukara (b) angsal pangaribawa saking basa Indonesia inggih menika panganggenipun *unsur morfologis* basa Indonesia arupi afiks {pa-/an} wonten ing panganggenipun tembung **pametaan**. Prekawis basa kasebut ingkang dipunsebut *interferensi morfologis*. *Campur kode* wonten ing ukara (a) menika boten ngrisak basa Jawi. Ananging *interferensi* ing ukara (b) asipat ngrisak, inggih menika ngrisak *struktur* tembung basa Jawi. Panganggenipun basa Jawi ingkang angsal pangaribawa saking basa Indonesia

arupi *interferensi*, kadosta wonten ing ukara (b) minangka prekawis ingkang boten saged dipunsingkiri. Masarakat *tutur* basa Jawi wonten ing gesang padintenan ugi ngginakaken basa Indonesia minangka basa nasional kangge pawicantenan kaliyan tiyang sanesipun, ingkang ndadosaken *penutur* basa Jawi minangka *dwibahasawan*. Kawontenan ingkang sakmenika saged ndadosaken anggenipun *penutur* ngginaken basa Jawi lepat ingkang dipundayani dening *interferensi* basa Indonesia.

Prekawis kasebut dipunsengkuyung dening perangan panganggenipun basa Jawi saha basa Indonesia ingkang wonten ing masarakat, mliginipun ing masarakat wonten Kabupaten Klaten minangka tiyang ingkang *bilingual* inggih menika sasanesipun nguwaosi basa Jawi masarakat Kabupaten Klaten ugi nguwaosi basa Indonesia minangka basa nasional. Masarakat wonten Kabupaten Klaten ngginakaken basa Indonesia wonten ing kalodhangan ingkang *resmi* kadosta *administrasi pemerintah*, sekolahan, saha *perkantoran*, dene basa Jawi asring dipunginakaken wonten wicanten padintenan kaliyan kulawarga saha tangga tepalih. Wonten ing kawontenan ingkang *resmi*, kadosta pakempalan saha upacara-upacara adat taksih dipunginakaken basa Jawi ragam resmi inggih menika basa Jawi krama ragam baku. Kawontenan kados mekaten ingkang asring ndadosaken *interferensi* basa Indonesia tumrap panganggenipun basa Jawi.

Interferensi saged kadadosan wonten ing maneka warni *aspek*, kadosta *aspek fonologis, morfologis, sintaksis* saha *semantik*. Saking maneka warni jinising *interferensi* kasebut, *interferensi morfologi* minangka *objek* ingkang jumbuh kangge panaliten basa Jawi ing upacara pangruktining layon. Amargi

kanthi panaliten *morfologis* menika saged manggihaken saha mangertos proses pandhapukipun tembung-tembung ingkang kagolongaken tembung *interferensi* wonten ing upacara pangruktining layon. Pramila, dipunadani panaliten kanthi irah-irahan *Interferensi Morfologis Basa Indonesia Tumrap Panganggenipun Basa Jawi Ing Upacara Pangruktining Layon Wonten Kabupaten Klaten*.

B. Underaning Prekawis

Saking dhasaring panaliten, saged dipunpendhet dudutan prekawis wonten ing *interferensi morfologis basa Indonesia tumrap panganggenipun basa Jawi ing upacara pangruktining layon wonten Kabupaten Klaten* inggih menika

1. Jinisipun *interferensi morfologis* basa Indonesia tumrap panganggenipun basa Jawi ing upacara pangruktining layon wonten Kabupaten Klaten.
2. Wujudipun *interferensi morfologis* basa Indonesia tumrap panganggenipun basa Jawi ing upacara pangruktining layon wonten Kabupaten Klaten.
3. Prekawis ingkang ndayani *interferensi morfologis* basa Indonesia tumrap panganggenipun basa Jawi ing upacara pangruktining layon wonten Kabupaten Klaten.
4. Proses *interferensi morfologis* basa Indonesia tumrap panganggenipun basa Jawi ing upacara pangruktining layon wonten Kabupaten Klaten.

C. Watesaning Prekawis

Watesaning prekawis ingkang badhe dipunrembag inggih menika.

1. Jinising *interferensi morfologis* basa Indonesia tumrap panganggenipun basa Jawi ing upacara pangruktining layon wonten Kabupaten Klaten.
2. *Proses interferensi morfologis* basa Indonesia tumrap panganggenipun basa Jawi ing upacara pangruktining layon wonten Kabupaten Klaten.

D. Wosing Prekawis

Adhedhasar watesaning prekawis, prekawis ingkang badhe dipunteliti inggih menika.

1. Menapa kemawon jinising *interferensi morfologis* basa Indonesia tumrap panganggenipun basa Jawi ing upacara pangruktining layon wonten Kabupaten Klaten?
2. Kados pundi *proses interferensi morfologis* basa Indonesia tumrap panganggenipun basa Jawi ing upacara pangruktining layon wonten Kabupaten Klaten?

E. Ancasing Panaliten

Adhedhasar wosing prekawis saged dipunaturaken ancasing panaliten inggih menika badhe ngandharaken.

1. Jinising *interferensi morfologis* basa Indonesia tumrap panganggenipun basa Jawi ing upacara pangruktining layon wonten Kabupaten Klaten.

2. *Proses interferensi morfologis* basa Indonesia tumrap panganggenipun basa Jawi ing upacara pangruktining layon wonten Kabupaten Klaten.

F. Paedahing Panaliten

Panaliten menika dipunajab saged caos paedah inggih menika paedah *teoritis* saha paedah *praktis*.

1. Paedah Teoritis

Asilipun panaliten saged caos paedah kangge pangrembakaning ngelmu basa, mliginipun ing *bidang sosiolingistik*. Paedah ingkang kapisan, panaliten dipunlampahi kangge bukti bilih *interferensi* saged kalaksanan *timbang balik* antawis basa *kedua* (B2) mangaribawani basa *pertama* (B1) utawi sawalikipun. Paedah kaping kalih, mawi asiling panaliten saged pikantuk *teori* babagan jinising *interferensi morfologis* basa Indonesia tumrap basa Jawi, mliginipun wonten ing panganggenipun basa Jawi *ragam resmi*.

2. Paedah Praktis

Asiling panaliten dipunajab saged mupangati wonten ing kupiya piwucalan, *pembinaan*, saha pangrembakaning basa Jawi. Wonten ing piwucal basa Jawi, asiling panaliten saged dipunginakaken dening *pendidik* kangge acuan damel *metode* pasinaon ingkang trep kangge nyegah kadadosan *interferensi* basa Indonesia tumrap basa Jawi. Paedah wonten ing *pembinaan* saha pangrembakaning basa Jawi inggih menika supados saged dipunlampahi satunggaling kupiya tumrap masarakat tutur basa Jawi ingkang *bilingual* supados saged dados *dwibahasawan* ingkang sae, tegesipun saged

ngginakaken basa Jawi saha basa Indonesia kanthi sae ugi boten nyalahi paugeran *gramatikal* kalih basa kasebut nalika ngginakaken.

G. Pangertosan

1. *Interferensi*

Interferensi inggih menika panganggenipun *unsur* basa sanes dening *bahasawan* ingkang *bilingual* kanthi *individual* wonten ing satunggaling basa (Kridalaksana, 2008:95)

2. *Interferensi Morfologis*

Interferensi morfologis inggih menika *interferensi* ingkang kadadosan wonten ing *ruang lingkup morfologi*, antawisipun wujud saha ewah-ewahaning tembung.

BAB II

GEGARAN TEORI

A. Andharan Teori

Panaliten kanthi irah-irahan *Interferensi Morfologis Basa Indonesia tumrap Panganggenipun Basa Jawi ing Upacara Pangruktining Layon wonten Kabupaten Klaten* minangka panaliten ing *disiplin ilmu sosiolinguistik*. Gegaran teori ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika, antawisipun babagan teori *sosiolinguistik, kontak bahasa, bilingualisme, campur kode saha alih kode, interferensi, interferensi morfologis, proses morfologi* basa Indonesia saha *proses morfologi* basa Jawi, sarta basa wonten ing upacara pangruktining layon.

1. *Sosiolinguistik*

Sosiolinguistik kadadosan saking tembung *sosio* kaliyan *linguistik*. *Sosio*-inggih menikamasarakat, bilih *linguistik* inggih menika bidang ngelmu ingkang ngrembag basa. Pramila *sosiolinguistik* inggih menika bidang ngelmu ingkang ngrembag basa dipungayutaken kaliyan panganggening basa ing masarakat (Chaer & Agustina, 2004: 2). Nababan (1991: 2) ngandharaken bilih ngelmu ingkang ngrembag basa ingkang dipungayutaken kaliyan masarakat dipunsebut *sosiolinguistik*. Pamanggih Nababan kasebut sami kaliyan pamanggihipun Sumarsono & Partana (2004: 1) bilih *Sosiolinguistik* inggih menika *kajian* ingkang ngrembag pamilihing basa ingkang dipungayutaken kaliyan kahanan wonten ing masarakat. Endang Nurhayati (2009: 4) ngandharaken menawi *sosiolinguistik* menika ngelmu ingkang njlentrehaken basa ingkang dipunginakaken minangka piranti *interaksi* anggota masarakat ing padintenan saha *faktor-faktor sosial* ing masarakat tutur. Pamanggih menika sami kaliyan

pamanggihipun Kridalaksana (2008: 225) ingkang ngandharaken bilih *sosiolinguistik* menika ngelmu ingkang ngrembag warninipun basa saha titikanipun, sarta sambet rapetipun paraga basa kaliyan fungsi basa wonten ing masarakat. Saking pangertosan-pangertosan ing nginggil saged dipundamel dudutan bilih *sosiolinguistik* inggih menika cabang ngelmu antawisipun *sosiologi* kaliyan *linguistik*. Objek panalitenipun inggih menika antawisipun *kontak bahasa* saha bab ingkang ndayani pamilihing basa minangka sarana sesambetan ing masarakat.

2. Kontak Bahasa

Weinreich ngandharaken kalih basa utawi langkung dipunsebut wonten ing *kontak* bilih basa-basa menika dipunginakaken kanthi gantos dening tiyang ingkang sami. *Kontak* kasebut kadadosan ing dhiri tiyang ingkang ngginakaken basa-basa kasebut, inggih menika dhiri *dwibahasawan* (Rusyana, 1989:4). Pangertosan *kontak bahasa* ingkang kados mekaten, meh sami kaliyan *kedwibahasaan*, pramila Mackey lumantar Rusyana (1989:4) ngandharaken bilih kekalihipun menika boten sami utawi beda. *Kedwibahasaan* minangka panganggenipun kalih basa utawi langkung dening *penutur*, dene *kontak bahasa* inggih menika pangaribawa saking satunggaling basa dhumateng basa sanesipun ingkang ndayani ewahing *langue* (Rusyana, 1989:4). *Kontak bahasa* boten namung kadadosan wonten ing dhiri salah satunggaling tiyang utawi *dwibahasawan*, ananging wonten ing *situasi kemasyarakatan* inggih menika papan anggenipun tiyang nguwaosi basa *kedua*, amargi menika *kontak bahasa* minangka peranan saking kontak ingkang langkung wiyar, inggih menika

budaya(Rusyana, 1989: 4).Kridalaksana (2008:134) ngandharaken ingkang dipunsebut *kontak bahasa* inggih menika pangaribawa antawisipun maneka warni basa amargi *bahasawan* utawi *penutur* basa ingkang sami sesambetan.

Thomason (2001: 1) ngandharaken bilih *kontak bahasa* minangka prastawa panganggenipun kalih basa utawi langkung wonten ing papan utawi wekdal ingkang sami. Panganggenipun basa kasebut boten ngedahaken *penutur* saged micara kanthi lancar minangka *dwibahasawan*, ananging sesambetan antawisipun *penutur* kalih basa ingkang beda sampun dipunsebut prastawa kontak bahasa. Chaer & Agustina (2004: 84) ngandharaken bilih salah satunggaling prastawa basa ingkang dipundayani dening *kontak bahasa* inggih menika *bilingualisme*.

3. Bilingualisme

Bilingualisme wonten ing basa Indonesia asring dipunsebut *kedwibahasaan*. Bloomfield (salebeting Rusyana, 1989:1) ngandharaken *kedwibahasaan* minangka panguwaosan kalih basa ingkang sami saenipun kados *penutur* ingkang asli. Pamanggih saking Bloomfield menika boten sami kaliyan pamanggihipun Weinreich (salebeting Rusyana, 1989:1) ingkang ngandharaken *kedwibahasaan* minangka *praktek* panganggenipun kalih basa kanthi gantosan dening tiyang ingkang sami. Saking andharan menika Weinreich boten nggambaraken kadospundi tingkat panguwaosanipun tiyang ingkang ngginakaken kalih basa kasebut. Andharan saking weinreich kasebut jumbuh kaliyan pamanggih saking Mackeyingkang ngandharaken bilih *kedwibahasaan* minangka panganggenipun kalih basa utawi langkung kanthi gantosan dening tiyang

ingkang sami (Sukardi, 1999:17). Wondene miturut Haugen (salebeting Chaer & Agustina, 2004: 86) *kedwibahasaan* boten dipunukur saking tiyang saged ngginakaken kalih basa ananging tiyang ingkang mangertos kalih basa sampun saged dipunsebut *kedwibahasaan*.

Supados saged ngginakaken kalih basa, tiyang menika kedah nguwaosi kalih basa kasebut kanthi sae. Inkang sepisan inggih menika basa ibu (B1), lajeng ingkang kaping kalih inggih menika basa sanes ingkang dados basa *kedua* (B2). Tiyang ingkang saged ngginaakaken kalih basa menika dipunsebut *bilingualutawi dwibahasawan*. Wondene kaprigelan anggenipun ngginakaken kalih basa dipunsebut *bilingualitas* (Chaer & Agustina, 2004: 85). Watesan pangertosan *kedwibahasaan* utawi *bilingualisme pancirelatif*. Cakupan saha acuan *bilingualisme* ingkang *relatif* menika dipundayani anggenipun ngukur derajat kaprigelan tiyang ngginakaken basa boten gampil (Alwasilah, 1985:125).

Jinising *kedwibahasaan* miturut Ohoiwutun (2004) kaperang dados tiga: *kedwibahasaan majemuk*, *kedwibahasaan sejajar*, lan *kedwibahasaan kompleks*. *Kedwibahasaan majemuk* inggih menika kaprigelanpenuturanggenipun ngginakaken satunggaling basa langkung sae tinimbang basa ingkang setunggalipun. *Kedwibahasaan sejajar* inggih menika nalika kaprigelanpenuturngginakaken kalih basa kasebut sami saenipun. *Kedwibahasaan kompleks* inggih menika kaprigelanpenuturngginakaken basa kekalih sami-sami kirang sae saengga nalika ngginakaken satunggaling basa pikantuk pangaribawa saking basa sanesipun utawi suwalikipun. Dene miturut Nababan (1991: 31) perangan jinising *kedwibahasaan*menika namung kaperang dados kalih, inggih

menika *bilingualisme sejajar* lan *bilingualisme majemuk*. *Bilingualisme sejajar* inggih menika kaprigelaning kang imbang utawi sami saenipun anggenipun ngginakaken kalih basa lansaged misahaken panganggening basa-basa kasebut. *Bilingualism majemuk* inggih menika menawi kaprigeland *dwibahasawan* anggenipun ngginakaken B2 dereng sami saenipun kaliyan BI utawi basa ibu, saengga B2 pikantuk pangaribawa saking pakulinan *basa pertama*.

Mackey lumantar Rusyana (1989:3) ngandharaken bilih *bilingualisme* dipunpangaribawani dening sekawan aspek. Sekawan aspek kasebut inggih menika *fungsi*, *tingkat*, *pergantian*, saha *interferensi*. Aspek *fungsi* dipunkajengaken kangge menapa *penutur* ngginakaken basa kasebut. Aspek *tingkat* dipunkajengaken dumugi pundi *penutur* mangertos basa ingkang dipunginakaken utawi dumugi pundi *penutur* kasebut dados *dwibahasawan*. Aspek *pergantian* dipunkajengaken kados pundi *dwibahasawan* pindah saking basa setunggal dumugi basa sanes saha kanthi kahanan ingkang kados menapa. Aspek *interferensi* dipunkajengaken kados pundi *dwibahasawan* njagi basa-basa kasebut saengga kapisah, kados pundi anggenipun *dwibahasawan* nyampur basa-basa kasebut, sarta kados pundi pangaribawa basa setunggal dening basa sanesipun.

Bilingualisme saged paring pangaribawa dhateng *dwibahasawan*, saengga nuwuhaken *campur kode*, *alih kode*, saha *interferensi*, Pangertosan babagan prastawa-prastawa kasebat badhe kaandharaken ing ngandhapa menika.

a. Campur kode

Campur kode kadadosan bilih *penuturbasa*, tuladhanipun basa Indonesia nglebetaken *unsur-unsur* basa daerah wonten ing pawicantenan basa Indonesia. Saged dipunpendhet dudutan bilih tiyang ingkang micara kanthi *kode utama* basa Indonesia ingkang gadhah *fungsi keotonomian*ipun, wondene kode basa daerah ing salebeting *kode utama* minangka saperangan kemawon boten wonten *fungsi* utawi *keotonomian* satunggaling *kode* (Aslinda & Leni, 2007:87)

Titikan ingkang katingal sanget wonten ing *campur kode* inggih menika ‘*kesantiaian*’ utawi kahanan *informal*. Wonten ing kahanan basa *formal*, boten asring kadadosan *campur kode*, bilih kadadosan *campur kode* ing kahanan kasebut amargi boten wonten tembung utawi *ungkapan* ingkang trep kangge nggantos basa ingkang badhe dipunginakaken saengga kedah ngginakaken tembung utawi *ungkapan* saking basa daerah utawi basa asing (Nababan, 1991:32). *Penutur* ingkang ngginakaken basa Indonesia kathah nyisipaken basa daerah, *penutur* kasebut saged dipunsebut nindakaken *campur kode*, ndadosaken satunggaling ragam basa Indonesia ingkang ‘*kejawa-jawaan*’.

Miturut Suwito lumantar Harini (2013: 15) *campur kode* kaperang dados kalih, inggih menika.

- 1) *Campur kode ke dalam (inner code mixing)*, inggih menika *campur kode* ingkang asalipun saking basa asli kanthi sedaya *variasinipun*.
- 2) *Campur kode ke luar (outer code mixing)*, inggih menika *campur kode* ingkang asalipun saking basa asing.

b. Alih kode

Pirembagan babagan *campur kode*, asring dipunlajengaken ngrembag bab *alih kode*. Appel (salebeting Chaer & Leonie, 2004 : 107) ngandharaken bilih *alih kode* menika *gejala peralihan pemakaian bahasa karena berubahnya situasi*. Tegesipun ingkang dipunwastani *alih kode* inggih menika gantosipun ngginakaken basa amargi ewahing kahanan. Pamanggih saking Appel ingkang ngandharaken bilih *alih kode* kadadosan saking basa satunggal dumugi basa sanes utawi *antarbahasa*, boten sami kaliyan pamanggih Hymes. Miturut pamanggihipun Hymes (Chaer & Leonie, 2004: 107 – 108) ingkang dipunsebut *alih kode* boten namung *antarbahasa* kemawon nanging saged ugi *alih kode* saking *ragam-ragam* utawi *gaya-gaya bahasa* ingkang wonten ing salebeting basa. Pamanggih Hymes menika sami kaliyan pamanggihipun Nababan (1991:31), ingkang ngandharaken bilih *alih kode* inggih menika kadadosan rikala tiyang gantos ngginakaken satunggaling *fungsirolek* (upaminipun ragam santai) dados ragam sanes (upaminipun ragam formal), utawi saking satunggaling *dialek* dados *dialek* sanes. Kanthi mekaten, Aslinda & leni (2007:85) ngandharaken bilih *alih kode* inggih menika gejala gantosipun ngginakaken basa ingkang kadadosan amargi kahanan saha *antarbahasa*, sarta *antarragam* wonten ing satunggal basa.

Miturut Aslinda & leni (2007:86) wonten ing maneka warni kapustakan *linguistik*, ingkang ndayani *alih kode* inggih menika :

- 1) panutur,
- 2) mitra tutur,
- 3) ewahing kahanan amargi wontenipun tiyang ke-3,

- 4) ewahing saking formal dumugi informal utawi sawalikipun, saha
- 5) ewahing topik pirembakan.

Suwito (salebeting Chaer & Agustina, 2004 : 114), ngandharaken bilih *alih kode* kaperang dados kalih, inggih menika *alih kode intern* lan *alih kode ekstern*. *Alih kode intern* inggih menika *alih kode* ingkang kadadosan ing basa wonten nagari kasebut. Tuladhanipun saking basa *nasional* dados basa daerah utawi sawalikipun. *Alih kode ekstern* inggih menika *alih kode* ingkang kawiwitan saking basanipun piyambak (basa utawi *ragam* ingkang dados *verbal repertoire* masarakat *tuturipun*) dados basa asing. Tuladhanipun saking basa *nasional* dados basa Inggris utawi sawalikipun.

c. Interferensi

Interferensi kadadosan saking tembung serapan basa Inggris *interference*. Miturut kamus linguistic (Kridalaksana, 2008:62) *interferensi* inggih menika panganggenipun unsure basa sanes dening *bahasawan* ingkang *bilingual* kanthi *individual* wonten satunggaling basa. Adhedhasar pangertosan kasebut, saged dipunmangertosi bilih *interferensi* kadadosan ing dhiri *individu dwibahasawan* nalika micara. Nababan (1991:33) ngandharaken bilih *interferensi* minangka "pengacauan" ingkang kadadosan ing *penutur dwibahasawan* amargi *penutur* ingkang boten *seimbang* anggenipun nguwaosi basa. *Penutur* ingkang boten *seimbang* anggenipun nguwaosi basa kasebut kadadosan ing *bilingualitas majemuk*. *Bilingualitas majemuk* inggih menika kadadosan bilih kaprigelan *dwibahasawan* nguwaosi basa *kedua* (B2) dereng sami kaliyan basa *pertama* (B1), saengga panganggenipun basa *kedua*angsang pangaribawa dening *basa*

pertama(Nababan,1991:33). Prekawis menika kaliyan Nababan ingkang dipunsebut “*pengacauan*”.

Wontenipun *interferensi*miturut Hartman&Stork (salebeting Alwasilah, 1985: 131) amargi pakulinan basa ibu utawi *basa pertama* ingkang paring pangaribawa ing basa *kedua*. Dados ingkang saged nuwuhaken *interferensi*namung basa ibu, ingkang paring pangaribawa ing basa *kedua*. Ananging pamanggih menika beda kaliyan pamanggihipun Alwasilah (1985: 132). Alwasilah ngandharaken bilih boten namung basa ibu ingkang saged paring pangaribawa ing basa *kedua*, nanging basa *kedua* ugi saged paring pangaribawa ing basa ibu. Kekalihipun sami-sami saged paring pangaribawa. Basa ibu saged paring pangaribawa ing salebeting basa *kedua*, mekaten ugi basa *kedua* saged paring pangaribawa ing salebeting basa ibu. Miturut Rusyana (1989: 7) *interferensi*saged kapanggihaken wonten ing tataran *fonologi, morfologi, sintaksis, saha semantik*.

Adhedhasar teori saha pamanggih para ahli babagan *interferensi*, pramila saged dipunpendhet dudutan bilih *interferensi* minangka *fenomena kebahasaan* ingkang kadadosan amargi *kontak bahasa* dening *dwibahasawan*.*Interferensi* minangka kaidah basa ingkang kacampur amargi angsal pangaribawaunsur basa *sumber* nalika ngginakaken basa *sasaran*, ingkang ndayanirisakipun basa ingkang dipunginakaken dening *penutur* ingkang *bilingual*. Wontenipun *interferensi*saged amargi basa ibu ingkang pikantuk pangaribawa basa *kedua*, saged ugi basa *kedua* ingkang pikantuk pangaribawa saking basa ibu.

1) Jinising *Interferensi*

Miturut Ekowardono (1990:15) *sistem* basa saged kadadosan saking tigang unsure, inggih menika unsure *fonologis*, *gramatik*, saha *leksikal*. *Unsur fonologis* inggih menika babagan *lafal* utawi pocapan, *unsur gramatikal* wonten gandheng cenengipun kaliyan panganggenipun imbuhan, pola susunan kelompok tembung utawi ukara, dene *unsur leksikal* babagan panganggenipun tembung. Kanthi mekaten Jinising *interferensi* wonten *interferensi fonologis*, *interferensi gramatikal*, saha *interferensi leksikal*.

a) *Interferensi Fonologis*

Interferensi fonologis inggih menika salah satunggaling *interferensi* ingkang gayut kaliyan suwanten, kecapan utawi lafal. Wujudipun *interferensi fonologis* inggih menika cawuhipun *fonem* satunggaling basa kaliyan *fonem* basa sanes. Suwanten-suwanten ingkang kalebet *interferensi fonologis* inggih menika suwanten *vokal*, *semivokal*, *konsonan*, *diftong*, lan *unsur* suwanten sanesipun.

Chaer & Agustina (2004 : 122) paring tuladha *interferensi fonologis* inggih menika nalika *penuturbasa* Jawi ngandharaken tembung-tembung basa Indonesia ingkang nedahaken “nami papan” ingkang wiwitan suwantenipun /b/, /d/, /g/, lan /j/. Tuladhanipun wonten ing tembung *Bandung*, *Depok*, *Gombong*, kaliyan *Jambi*. *Penuturbasa* Jawi nalika ngucapaken tembung-tembung menika kadhangkala nambahaken suwanten-suwanten *nasal (sengau)* ing wiwitan tembung menika saengga anggenipun ngandharaken dados [mbanduŋ], [ndepok], [ŋgombon], lan [njambi].

b) *Interferensi Leksikal*

Interferensi leksikal inggih menika *interferensi* ingkang wujudipun tetembungan utawi *leksikal* wonten ing satunggaling basa. *Interferensi leksikal* kadadosan bilih *dwibahasawan* wonten ing *peristiwa tutur* nglebetaken *leksikal* basa *pertama* ing basa *kedua* utawi sawalikipun (Aslinda&Leni, 2007:73). *Interferensi leksikal* kaperang dados kalih inggih menika *interferensi leksikal struktural* lan *interferensi leksikal* adhedhasar *kategori*. *Interferensi leksikal struktural* inggih menika *interferensi* ingkang gayut kaliyan kalepatan *susunan*, *organisasi*, lan panganggening tembung. *Interferensi kategori* inggih menika *interferensi* salebeting *kelompok* tembung utawi *golongan* tembung.

c) *Interferensi Gramatikal*

Interferensi gramatikal gayut kaliyan kalepatan panganggening wuwuhan lan *pola* reroncening tembung utawi ukara. *Interferensi gramatikan* kadadosan bilih *dwibahasawan* ngidentifikasi *morfem*, *kelas morfem*, utawi *hubungan ketatabahasaan* ing *system* basa *pertama* lan dipunginakaken wonten tuturan basa *kedua*, utawi sawalikipun (Aslinda&Leni, 2007:74). Awit saking menika *interferensi gramatikal* kaperang dados kalih, inggih menika *interferensi sintaksis* lan *interferensi morfologis*.

1) *Interferensi Sintaksis*

Interferensi sintaksis kapanggihaken wonten ing tataran ukara, inggih menika awujud tata ukara utawi *pola* pandhapuking ukara. Tuladhanipun *interferensi sintaksis* kados ingkang dipunandharaken Abdulhayi, dkk (1985) kados ukara ing ngandhap menika:

(c). **Warna layang** iku dudu warna kang dadi kesenengane.

Ukara menika ngginakaken *pola sintaksis* basa Indonesia. Ukara ingkang leres wonten ing basa Jawi inggih menika: *Warnane laying iku dudu warna kang dadi kesenengane*.

2) *Interferensi Morfologis*

Interferensi wonten *tataran morfologis* saged kadadosan ing proses pandhapuking tembung *afiksasi*, *reduplikasi*, saha *kompositum*. Abdulhayi (1985) wonten ing panalitenipun kanthi irah-irahan *Interferensi Gramatikal Bahasa Indonesia pada Bahasa Jawa*, ngandharaken jinising *interferensi morfologis* wonten tiga cacahipun, inggih menika: (a) *interferensi unsur* pandhapuking tembung (UPT); (b) *interferensi pola proses morfologis (PPM)*; lan (c) *interferensi kombinasi UPT kaliyan PPM*.

(a). *Interferensi unsur pandhapuking tembung (UPT)*

Interferensi unsur pandhapuking tembung (UPT) inggih menika *interferensi* ingkang dipunjalari dening wontenipun piranti pandhapuking tembung saking basa sanes salebeting pandhapuking tembung basa Jawi. *Unsur* menika saged awujud *bentuk dasar*, *afiks* ingkang dipunginakaken kangge ndhapuk tembung andhahan, tembung rangkep, utawi tembung camboran, saha kompositum.

Interferensi unsur bentuk dasar inggih menika *interferensi morfologis* awujud panganggening *bentuk dasar* basa sanes salebeting pandhapuking tembung basa Jawi. Wonten ing *interferensi unsur bentuk dasar* menika perangan ingkang ngemu *interferensi morfologis* basa sanes namung awujud *bentuk dasar*,

dene *afiksinggang* dipunginakaken inggih menika *afiks* basa Jawi. *Pola proses morfologis* inggang dipunginakaken inggih menika *pola morfologis* basa Jawi.

Tuladhanipun tembung inggang ngemu *Interferensi* bentuk dasar basa Indonesia inggang dipunandharaken Abdulhay, dkk (1985) wonten ing ukara ngandhap menika.

- (d). Hama sing adate nyerang tanaman jarak kang manggone ing godhong **disebut** *Heliolis Asulta*.

Verba **disebut** wonten ing ukara (d) menika kadhapuk saking *BD* basa Indonesia {sebut} lan prefiks basa Jawi {di-}. Wonten ing basa Jawi *morfem*{sebut} wonten imbanipun, inggih menika *morfem*{aran}, saengga tembung **disebut** menawi wonten ing basa Jawi kedahipun dados **diarani**, inggang kadhapuk saking tembung lingga {aran} pikantuk prefiks {di-} lan sufiks {-i}.

Interferensi unsur afiksing menika *interferensi morfologis* inggang awujud panganggening *afiks* basa sanes salebeting pandhapuking tembung basa Jawi. *Bentuk dasar* inggang dipunginakaken inggih menika *bentuk dasar* basa Jawi. Tuladhanipun tembung inggang ngemu *interferensi unsur afiksing* menika wonten ing ukara ngandhap menika.

- (e)... bapak wali sampun ngawontenaken pembinaan utawi cross check data wonten KUA, bilih **persaratan** nikah boten wonten kekiranganipun. (Purwanita, 2012: 77)

Nomina **persarat** kadhapuk saking *BD* {sarat} sinambung konfiks {per-/an}. BJ boten gadhah konfiks {per-/an}, saengga {per-/an} ing nomina *persaratan* minangka interferensi BI. Morfem {sarat} minangka nomina, ananing kangge ngandharaken ‘*hal yang berkaitan dengan sarat*’, proses morfologis inggang leres

inggih menika kanthi reduplikasi. Tembung ingkang baku inggih menika *sarat-sarat*.

Interferensi unsur kompositum inggih menika *interferensi* arupi panganggenipun morfem BI wonten ing pandhapuking *kompositum* BJ. Tuladhanipun tembung ingkang ngemu *interferensi unsur afiks* inggih menika wonten ing ukara ngandhap menika.

- (f). Kula ing mriki minangka *pengendhali wara* ingkang sampun kapiji....(Purwanita, 2012: 76)

Tembung camboran *pengendhali wara* kadhapuk saking morfem {*pengendhali*} saha morfem {*wara*}. Morfem {*wara*} minangka *polimorfem* BI. Panganggenipun morfem BI wonten ing pandamelipun kompositum BJ kasebut minangka *interferensi* BI. Wujud ingkang asring dipunginakaken ing BJ inggih menika Pambyawara (byawara + paN-). Morfem {byawara} minangka padanan saking morfem {*wara*} ing BJ.

(b).Interferensi pola proses morfologis (PPM)

Interferensi pola proses morfologis (PPM) inggih menika *interferensi morfologis* ingkang wujudipun panganggening *pola proses morfologis* basa sanes wonten ing pandhapuking tembung basa Jawi. Tuladhanipun *interferensi pola proses morfologis* inggih menika wonten ing ukara ing ngandhap menika.

- (g). Mbok bilih mangke raka mas Mulyadi hadi Mulyana boten saged amangsulaken ingkang arupi menapa kemawon, mugi sih kadarman panjenengan dados amal *kasaenan* panjenengan (Purwanita, 2012: 82).

Tembung *kasaenan* wonten ukara ing nginggil minangka kategori *nomina*. *Nomina* *kasaenan* kadhapuk saking BD sae saha alomorf /ke-/ -an/ saking

afiks{ka-/an}. *Afiks*{ka-/an} minangka pandhapuking *nomina* saking BD *adjektiva*. Ananging *afiks* {ka-/an} boten *lazim* bilih ndhapuk BD {sae}. *Morfem* sae minangka imbangan *morfem* {baik} wonten ing BI. Panganggenipun *afiks* {ke-/an} wonten ing BD {sae} minangka pangaribawa saking panganggenipun *afiks* {ke-/an} wonten ing tembung *kebaikan* (baik + ke-/an). *Nominakasaenan terinterferensi pola morfologis* *nomina* kebaikan BI. *Pola morfologis* ingkang leres inggih menika (sae + ipun) → saenipun.

(c) ***Interferensi kombinasi UPT kaliyan PPM***

Interferensi kombinasi inggih menika wontenipun *interferensi* *unsure* saha *polasesarengan* salebeting setunggal tembung. Tuladhanipun *interferensi* *kombinasi* inggih menika wonten ing ukara ngandhap menika.

- (h) Cara jaman saiki negara Indonesia nganakke mbuka tes pegawe negeri. Nak mbiyen kan nganggo tenaga, adu **kesektenan**. (Harini, 2013: 140) .

Tembung **kesektenan** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* basa Indonesia, inggih menika *interferensi kombinasi* UPT kaliyan PPM. Tembung **kesektenan** kadhapuk saking tembung lingga {sekti} pikantuk *afiks* {ke-/an + -an}. *Interferensi pola* wonten ing tembung **kesektenan** jalaran *pola* pandhapuking tembung **kesektenan** ngginakaken *pola* pandhapuking tembung *kesaktian* (BI). *Afiks* ingkang dipunginakaken wonten ing tembung **kesektenan** menika niru panganggening *afiks* wonten ing *pola* pandhapuking tembung *kesaktian*. *Interferensi unsur* ing salebeting tembung **kesektenan** inggih menika panganggening *afiks* {ke-/an} minangka *afiks* BI. Ananging wonten ugi *afiks* BJ ingkang dipunginakaken, inggih menika *afiks* {-an} ingkang mapan ing

tengahing tembung lingga sekti lan *afiks* {-an} BI. Tembung ingkang baku inggih menika BD {sekti} pikantuk *konfiks* {ka-/-an}, saengga kadhapuk tembung **kasekten**.

4. *Proses morfologis basa Jawi*

Miturut Mulyana (2011: 13) *proses morfologis* basa Jawi saged kaperang dados tiga, inggih menika: (1) *afiksasi*, (2) *reduplikasi*, lan (3) *kompositum* Pangertosan jinising *proses morfologis* menika badhe kaandharaken ing ngandhap menika.

a. *Afiksasi*

Proses afiksasi ugi saged dipunsebut *proses pengimbuhan*. Proses menika kaperang wonten ing maneka warni jinis, kanton wonten pundi *afiks* kasebut nyawiji kaliyan tembung ingkang dipundhapuk. *Afiksasi* kaperang dados sekawan, inggih menika ater-ater (*prefiks*), seselan (*infiks*), panambang (*sufiks*), saha wuwuhan sesarengan (*konfiks*). Miturut Mulyana (2011: 13), proses ewah-ewahanipun inggih menika: 1) *prefiks*, dipunparingaken wonten ing ngajenging tembung, prosesipun dipunwastani *prefiksasi*. Wonten ing basa Jawi, *prefiks* dipunsebut ater-ater, 2) *infiks*, dipunparingaken wonten tengah-tengahing tembung, prosesipun dipunwastani *infiksasi*. *Infiks* wonten ing basa Jawi dipunwastani seselan, 3) *sufiks*, dipunparingaken wonten ing pungkasaning tembung, prosesipun dipunwastani *sufiksasi*. *Sufiks* wonten ing basa Jawi dipunsebut panambang, 4) *konfiks*, dipunparingaken wonten ing ngajeng lan wingkingipun tembung, prosesipun dipunwastani *konfiksasi*.

Afiks basa jawi miturut Sudaryanto (1991:20) saha Wedhawati (2006), kados ing ngandhap menika.

Tabel 1. *Afiks* Basa Jawi

Prefiks	Sufiks	Infiks	Konfiks
N-	-i	-um-	N-/ -i
di-	-ake	-in-	N-/ -(a) ke
tak- (dak-)	-a	-el-	di-/ -i
kok-	-an	-er-	di-/ -(a) ke
ka-	-na		di-/ -ana
ke-	-ana		tak-/ -i
ma-	-e		tak-/ -(a) ke
Mer	-en		tak-/ -ne
kuma-	-ne		kok-/ -ane
kapi-	-ku		kok-/ -i
a-	-mu		kok-/ -(a) ke
aN-			ka-/ -an
sa-			ka-/ -na
pa-			ka-/ -ana
paN-			ka-/ -(a) ke
pi-			ke-/ -an
pe-			kami-/ -en
pra-			-in-/ -an
			-in-/ -ana
			-in-/ -(a) ke
			mi-/ -i
			pa-/ -an
			paN-/ -an
			pi-/ -an
			pra-/ -an

b. Reduplikasi utawi tembung rangkep

Reduplikasi inggih menika proses ngrangkeping tembung, saged mawi ewahipun suwanten menapa boten. Tembung rangkep ing basa Jawi wonten tiga inggih menika tembung dwipurwa, tembung dwilingga, saha tembung dwiwasana (Sasangka, 2001:90)

1) Dwipurwa

Dwipurwa kadhapuk saking tembung dwi lan purwa. Dwi tegesipun ‘kalih’, purwa tegesipun ‘wiwitan’. Dados tembung dwipurwa inggih menika tembung ingkang kadadosan saking pangrangkeping purwaning lingga utawi pangrangkeping wanda kawiwitane lingga.

Tuladhanipun: lara → la + (la-ra) = lalara → lelara

gaman → ga + (ga-man) = gagaman → gegaman

resik → re + (re-sik) = resesik

Dwipurwa saged andhapuk tembung lingga dados tembung aran saha tembung kriya sarta ngemu teges (1) nindakaken satunggaling bab kados ingkang dipunsebataken lingganipun, lan (2) ndadosaken satunggaling bab kados ingkang dipunsebataken lingganipun (Sasangka, 2001: 91). Dwipurwa kalebet golongananing tembung pramila tembung dwipurwa saged dipunparingi wuwuhan, inggih menika ater-ater lan panambang.

Tuladhanipun: di- + tetangis → ditetangis

a- + dedawa → ndedawa

tetenger + -an → tetengeran

sesumbare + -e → sesumbare

2) Tembung dwilingga

Tembung dwilingga menika tembung lingga ingkang dipunrangkep. Tembung lingga kaperang dados kalih inggih menika dwilingga saha dwilingga salin swara. Tembung dwilingga inggih menika tembung lingga ingkang dipunrangkep dados kalih, dene tembung dwilingga salin swara inggih menika

tembung lingga ingkang dipunrangkep dados kalih nanging salah satunggaling tembung wonten swanten ingkang ewah. Tuladhanipun tembung dwilingga inggih menika: takon → takon-takon

watuk → watuk-watuk

Tuladhanipun tembung dwilingga salin swara:

takon→tokan-takon

watuk→wotak-watuk

Tembung dwilingga lan dwilingga salin swara saged dipunparingi wuwuhan ingkang wujudipun ater-ater, seselan, lan panambang. Tuladhanipun dwilingga saha dwilingga salin swara ingkang dipunparingi wuwuhan:

Jambak → dijambak, njambak, kajambak

→ jambakan, jambakke, jambakna

→ jinambak-jambak

→ jambak-jinambak

Tembung dwilingga lan dwilingga salin swara ngemu teges (a) kathah (*pluralitas*), (b) mbangetaken surasa (*penekanan*), (c) boten cetha (*ketidaktentuan*), lan saged ugi ngemu teges (d) ‘senajan’ lan ‘tansah’ (Sasangka, 2001: 94).

3) Tembung dwiwasana

Dwiwasana kadhapak saking tembung dwi lan wasana. Dwi tegesipun ‘kalih’, wasana tegesipun ‘pungkasan’. Dados dwiwasana inggih menika tembung ingkang wanda pungkasanipun dipunrangkep. Tuladhanipun:

cenges→(ce-nges) + nges = cengenges

cethur→(ce-thur) + thur = cethuthur

Tembung dwiwasana ugi saged dipunparingi wuwuhan kados tembung-tembung sanesipun.

c. *Kompositum* utawi tembung camboran

Kompositum inggih menika proses manunggaling kalih *morfem asal* , saged mawi wuwuhan menapa boten (Mulyana, 2011: 37). Wontenipun *Kompositum* nuwuhaken wujuding tembung ingkang dipunwastani tembung camboran. Tembung camboran dipundamel kangge nuwuhaken makna enggal saking makna asalipun. Tembung camboran saged dipunwuwuhi imbuhan menapa kemawon (Sasangka, 2001: 95). Tembung camboran wonten ing basa Jawi kaperang dados kalih, inggih menika tembung camboran wutuh saha tembung camboran tugel. Tembung camboran wutuh inggih menika tembung camboran ingkang kadhapak saking BD wutuh, tuladhanipun parang kusuma ‘jinisipun kain batik’. Wondene ingkang dipunsebut tembung camboran tugel inggih menika tembung camboran ingkang kadhapak saking BD ingkang dipunsingkat, tuladhanipun: thukmis (bathuk klimis). Titikanipun tembung camboran inggih menika: (1) salah satunggal utawi sedaya unsuripun arupi *pokok* tembung tuladhanipun : idu geni, (2) unsure-unsuripun boten saged dipunpisah utawi boten saged dipunowahi strukturipun tuladhanipun: wong tuwa ‘ tiyang ingkang dipunanggep sekti utawi pinter’ (Mulyana, 2011: 38).

b- Proses Morfologis basa Indonesia

Sami kaliyan *proses morfologi* basa Jawi, *proses morfologis* basa Indonesia ugi kaperang dados tiga inggih menika *afiksasi*, *reduplikasi* saha *kompositum*.

a. Afiksasi

Afiksasi wonten ing basa Indonesia ugi kaperang dados sekawan kadosdene wonten ing basa Jawi, inggih menika *prefiks*, *infiks*, *sufiks*, saha *konfiks*. Wujudipun *afiks* wonten ing basa Indonesia kaandharaken wonten ing tabel ing ngandhap menika.

Afiks basa Indonesia miturut Ramlan (1987:58) kados ing ngandhap menika.

Tabel 2. Afiks Basa Indonesia

Prefiks	Sufiks	Infiks	Konfiks
meN-	-kan	-el-	peN-/ -an
ber-	-an	-er-	pe-/ -an
di-	-i	-em-	per-/ -an
ter-	-nya		ber-/ -an
peN-	-wan		ke-/ -an
pe-	-wati		se-/ -nya
se-	-is		
per-	-man		
pra-	-da		
ke-	-wi		
a-			
maha-			
para-			

b. Reduplikasi

Jinisipun *reduplikasi* wonten ing basa Indonesia sami kaliyan *reduplikasi* wonten ing basa Jawi. Miturut Ramlan (1987: 69), *reduplikasi* kaperang dados sekawan, inggih menika *perulangan seluruh*, *perulangan sebagian*, *perulangan yang berkombinasi dengan proses pembubuhan afiks*, lan *perulangan dengan perubahan fonem*. *perulangan seluruh* kadosdene dwilingga wonten ing basa Jawi tuladhanipun: buku-buku, sepeda-sepeda. Dene *perulangan sebagian* ing basa

Jawi menika kadosdene dwipurwa saha dwiwasana tuladhanipun: ditarik-tarik, minum-minuman. Menawiperulangan yang berkombinasi dengan proses pembubuhan afiksingih menika perulangan ingkang angsal wuwuhan tuladhanipun: anak-anakan, rumah-rumahan, orang-orangan. Ingkang pungkasanperulangan dengan perubahan fonem wonten ing basa Jawi kadosdene dwilingga salin swara, tuladhanipun gerak-gerik, robak-rabik, serba-serbi.

c. Komposisi utawi kata majemuk

Kata majemuk inggih menika tembung ingkang kadhapuk saking kalih tembung sumambung dados setunggal (Ramlan, 1987: 76). Tegesipun, *kata majemuk* minangka manunggaling kalih tembung ingkang nuwuhaken tembung enggal. Awit saking menika, *kata majemuk* kadangkala sisah dipunbedakaken kaliyan *frase*. Tetenger kata majemuk miturut Ramlan (1987: 78-79) inggih menika salah setunggal unsuripun awujud *pokok* tembung lan unsur-unsuripun boten saged dipunpisah-pisah. Tuladhanipun *mata kaki, medan tempur, masa kerja*.

6. Basa wonten upacara pangruktining layon

Basa gadhah mawarni-warni ragam ingkang dipunperang adhedhasar panganggenipun basa kasebut, prekawis menika amargi basa dipunginakaken wonten ing kahanan, kabetahan, saha ancas ingkang beda-beda. Miturut Poedjosoedarmo lumantar Nurhayati (2009:7) ragam inggih menika variasi basa ingkang beda inggih menika dipuntemtokaken dening situasi basa ingkang boten sami. Adhedhasar pamanggih kasebut saged dipunmangertosi bilih ingkang ndadosaken variasi basa arupi ragam.

Upacara pangruktining layon minangka salah satunggaling kahanan basa ingkang ndadosaken satunggaling ragam basa ingkang *khas*. Adhedhasar *tingkat keformalan*, basa ing upacara pangruktining layon inggih menika ragam basa resmi. Ragam resmi (*formal*) inggih menika ragam basa ingkang dipunginakaken wonten ing pidato-pidato resmi, rapat dinas, utawi rapat resmi pimpinan salah satunggaling badan (Nababan, 1991:22).

Miturut Nurhayati (2009:25) titikanipun ragam resmi : *topik tuturan* asipat resmi utawi *serius*, antawisipun *penutur* kaliyan *mitra tutur* kedah sami suka pakurmatan, wujud basa ingkang dipunginakakentaat *kaidah*, *struktur funglor lengkap*, saha wujud tingkat tuturan antawisipun *penutur* kaliyan *mitra tutur* ugi sami.

Adhedhasar andharan ing nginggil saged dipunpendhet dudutan bilih ragam basa ing upacara pangruktining layon inggih menika ragam basa resmi, sasanesipun ragam basa resmi kasebut panganggenipun basa ing upacara pangruktining layon ngginakaken tingkat tutur krama.

B. Panaliten Ingang Jumbuh

Panaliten inggang jumbuh kaliyan panaliten menika inggih menika,

1. Panalitenipun Septi Purwanita (2012) inggang irah-irahanipun “*Interferensi Morfologis Bahasa Indonesia dalam Penggunaan Bahasa Jawa pada Upacara Pernikahan Adat Jawa*”. Panaliten menika sami-sami panaliten *deskriptif* inggang gayut kaliyan *interferensi morfologis* salebeting basa Jawi. Bedanipun panaliten Septi Purwanita kaliyan panaliten menika inggih menika

wonten ing sumber datanipun. Panaliten ingkang dipuntindakaken dening Septi Purwanita sumber datanipun panganggening basa Jawi dening pranatacara utawi pamedhar sabda wonten ing *upacara pernikahan* adat Jawa, menawi ing panaliten menika sumber datanipun inggih menika panganggening basa Jawi dening pranatacara utawi pamedhar sabda wonten ing *upacara pangruktining layon*. Asiling panalitenipun Septi Purwanita inggih menika bilih *interferensi morfologis* basa Indonesia wonten ing panganggening basa Jawi ing upacara pernikahan adat Jawa jinisipun wonten tiga, inggih menika (1) *interferensi unsur*, (2) *interferensi pola*, lan (3) *interferensi kombinasi*.

2. Panalitenipun Abdulhayi (1985) kanthi irah-irahan *Interferensi Gramatikal Bahasa Indonesia dalam Bahasa Jawa*. Panaliten menika awujud panaliten *kualitatif* ingkang datanipun awujud data lisan saha data tulis. Papan panalitenipun wonten ing Daerah Istimewa Yogyakarta (DIY). Asiling panaliten inggih menika kapanggihaken *interferensi morfologis* saha *interferensi sintaksis* basa Indonesia salebeting panganggening basa Jawi lisan saha seratan.

3. Panalitenipun Sukardi (1989) kanthi irah-irahan “*Interferensi Bahasa Indonesia ke dalam Bahasa Jawa dalam Mekar Sari*”. Panaliten menika ngandharaken *interferensi* basa Indonesia salebeting basa Jawi wonten ing majalah Mekar Sari edisi 1977. Asiling panaliten menika inggih menika manggihaken (1) *interferensi gramatikal* awujud pandhapuking tembung mawi *afiksasi*, pandhapuking tembung rangkep, *frase* lan tata ukara, (2) *interferensi leksikal* awujud tembung-tembung saking basa sanes ingkang wonten *padananipun* ing basa Jawi.

4. Panalitenipun Harini (2013) kanthi irah-irahan “*InterferensiMorfologis ingkang Katindakaken Guru ing Wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo*”.Panaliten menika awujud *interferensi morfologis* basa Indonesia salebeting basa Jawi, *interferensi morfologis* basa Jawi Ngoko salebeting basa Jawi Krama, lan *interferensi morfologis* basa Jawi Krama salebeting basa Jawi Ngoko. Asiling panaliten inggih menika kapanggihaken (1) *interferensi unsur pandhapuking tembung (UPT)*, (2) *interferensi pola proses morfologis (PPM)*, lan (3) *interferensi kombinasi UPT kaliyan PPM* wonten ing salebeting wulangan basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo.

BAB III

CARA PANALITEN

A. Jinising Panaliten

Panaliten kanthi irah-irahan *Interferensi Morfologi Basa Indonesia tumrap Panganggenipun Basa Jawi ing Upacara Pangruktining Layon wonten Kabupaten Klaten* menika kagolongaken wonten ing jinising panaliten ingkang awujud *deskriptif*. Panaliten *deskriptif* inggih menika panaliten ingkang dipunlampahi kangge nggambaraken salah satunggaling kawontenan kanthi *objektif* kados menapa wontenipun. Panaliten *deskriptif* dipunpilih amargi panaliten menika adhedhasar kasunyatan utawi prastawa ingkang wonten ing masarakat (Sudaryanto, 1988:62).

Asiling panaliten dipunandharaken kanthi cara *deskriptif*, inggih menika ngandharaken *data-data* kados menapa wontenipun. Asiling panaliten ingkang badhe dipunandharaken inggih menika awujud jinising *interferensi morfologis* basa Indonesia tumrap panganggenipun basa Jawi ing upacara pangruktining layon wonten ing tlatah Kabupaten Klaten saha *proses morfologis*ipun.

B. Data saha Sumbering Data

Data panaliten awujud *data lisan*, inggih menika awujud tetembungan. Tembung-tembung ingkang dados *data* panaliten inggih menika tembung-tembung ingkang ngemu *interferensi morfologis* saking basa Indonesia tumrap basa Jawi. Sumber *data* lisan awujud tetembungan dipunpendhet saking basa Jawi ingkang

dipunginakaken dening pranata adicara saha pamedhar sabda ing salebeting upacara pangruktining layon.

Panaliten dipunlampahi wonten ing Kabupaten Klaten, Jawa Tengah. Kabupaten Klaten dipunpilih kangge papan panaliten amargi masarakat Kabupaten Klaten minangka *penutur* basa Jawi ingkang mangertos saha ngginakaken basa Indonesia wonten ing pawicanten padintenan. Adhedhasar andharan menika, saged dipunpendhet dudutan bilih masarakat Kabupaten Klaten minangka *dwibahasawan*. Alesan ingkang angka kalih inggih menika, masarakat Kabupaten Klaten taksih nglampahi upacara pangruktining layon ngginakaken adat Jawi, saengga wonten ing upacara kasebut temtu ngginakaken basa Jawi.

C. Caranipun ngempalaken *data*

Metode ngempalaken *data* ingkang dipunginakaken inggih menika metode semak. Anggenipun nyemak dipunlampahi ing panganggenipun basa wonten upacara pangruktining layon. Panganggenipun basa ingkang dipunkajengaken inggih menika panganggenipun basa Jawi dening *subjek* panaliten. Metode semak dipunlampahi kanthi cara ingkang katutup, inggih menika tanpa dipunmangertosi dening *subjek* panaliten. Prekawis kasebut gadhah ancas supados *data* ingkang dipunpendhet arupi *data* ingkang menapa wontenipun boten dipunreka.

Teknik ngempalaken *data* ing metode semak saged arupi kalih teknik, inggih menika *teknik dasar* saha *teknik lanjutan*. Teknik dasar ingkang dipunginaaken inggih menika *teknik simak bebas libat cakap* (SLBC). Adhedhasar teknik SLBC, pramila wonten ing kagiatan ngempalaken *data* boten nglibataken pawicantenan

kaliyan *subjek* panaliten. Panaliti namung nyemak saha nggatosaken menapa ingkang dipunandharaken dening subjek panaliten. Panganggenipun teknik SLBC gadhah ancas supados *data* ingkang dipunpanggiaken awujud *data* ingkang objektif.

Teknik ngempalaken *data* salajengipun arupi teknik rekam saha teknik cathet. Teknik rekam dipunlampahi kanthi cara ngrekam panganggenipun basa, saengga dipunpanggiaken *data rekaman audio*. Teknik cathet dipunlampahi kaping tiga, inggih menika nyatet nalika ngrekam, nalika transkripsi *data* rekam, sarta nalika nyatet wonten ing kartu *data*. Kertu *data* kaperang dados sekawan perangan, inggih menika (1) perangan nomer *data*, (2) sumber *data*, (3) *data*, (4) katrangan ingkang ngemot jinising *interferensi*, *proses* morfologisipun, saha tembung ingkang baku. Nomer *data* inggih menika perangan ingkang ngemot nomer urut *data*. Perangan sumber *data* ngemot nomer *rekaman data* kasebat lan wonten ing menit kaping pinten *data* kasebat kapanggihaken. Tuladhanipun: R4/07, tegesipun *data* menika wonten ing *rekaman* kaping sekawan menit kaping pitu. Perangan *data* ngemot ukara ingkang dados *konteks* saking *data* kasebat. Perangan katrangan minangka andharan saking *data* kasebat. Wujud kertu *datanipun* kados ing ngandhap menika.

Tabel 3. Tuladha Kertu Data

Nomer <i>data</i> : 01
Sumber : R1/05
<i>Data</i> : Wekasanipun saliranipun sawargi kepareng kaleremaken miwah kaserahaken wonten ing sasanalaya makan jurang grenjeng gombang.
Jinis : <i>Interferensi</i> Unsur Bentuk Dasar
Proses Morfologi Kaserahaken
Serah / BI {ka-/- aken} / BJ
Tembung ingkang baku : Kapasrahaken
{Pasrah} {ka-/- aken}
300713

Salebeting kertu *data* ugi kaserat *kode* ingkang ngemot katrangan wekdal kapan *data* kasebat kapanggihaken. *Kode* kasebat kaserat wonten ing salebeting kertu *data* ingkang paling ngandhap. Tuladhanipun *kode*: 300713, tegesipun *rekaman* kasebat dipunpendhet surya kaping tigangdasas, wulan Juli, taun 2013.

D. Pirantining Panaliten

Piranti wonten ing panaliten inggih menika panaliti piyambak ingkang dipunbiyantu ngginakaken *alat rekam* lan *alat tulis* sarta kertu *data* ingkang ngemot nomer *data*, sumber *data*, *data*, lan katrangan. Tegesipun panaliti piyambak ingkang dados piranti panaliten wonten ing mriki amargi panaliti minangka piranti ingkang saged manggihaken tembung-tembung ingkang ngemu *interferensi morfologis*.

Wonten ing panaliten menika panaliti ingkang manggihaken *data* lan nemtokaken *jinising interferensi* saha *proses morfologisipun*. Panaliti miwiti saking manggihaken tembung-tembung ingkang ngemu *interferensi morfologis*, dipunlajengaken mangertos *jinising interferensi* saha *proses morfologis* salebeting tembung menika. Salajengipun *data dipunanalisis* kanthi dipunjumbuhaken kaliyan

teori inggih menika *teori sociolinguistik* kangge nemtokaken jinising *interferensi morfologis* lan *teori morfologi* kangge nemtokaken *proses morfologis*.

Adhedhasar menika, piranti ingkang utama inggih menika panaliti kanthi dipunbiyantu *alat rekam*, *alat tulis* saha kertu *data*. *Alat rekam* dipunginakaken kangge ngrekam basa ingkang dipunginakaken pranatacara, atur pambagya raharja, atur pambela sungkawa, saha wonten ing donga nalika wonten ing upacara pangruktining layon. *Alat tulis* dipunginakaken kangge nyerat prekawis-prekawis ingkang wigati, lan kertu *data* dipunginakaken kangge nyerat wujudipun tembung ingkang ngemu *interferensi morfologis*, jinising *interferensi morfologis* saha *proses morfologisipun*.

E. Caranipun nganalisis data

Caranipun nganalisis *data* wonten ing panaliten menika dipunwiwiti nalika panaliti nyemak panganggening basa Jawi ing upacara pangruktining layon nalika nyemak panaliti nindakaken *analisis* sawetawis kanthi manggihaken tembung-tembung ingkang kinten-kinten kalebet *interferensi morfologis* lan nemtokaken jinising *interferensi morfologis* saha *proses morfologisipun*.

Analisis ugi kalampahaken nalika nganalisis *data rekaman* kangge manggihaken *data* ingkang kelangkung utawi boten kaserat nalika panaliti nyemak wonten lapangan. *Data rekaman* ingkang sampun dipunasilaken dipundamel *transkripsi data*. Sasampunipun *data* awujud seratan lajeng *data dipunreduksi*, inggih menika milah tembung-tembung ingkang kalebet *interferensi morfologis* lan mbucal perangan-perangan ingkang boten dipunginakaken utawi boten kalebet *interferensi*

morfologis. Sasampunipun *data* dipunreduksi lajeng dipunserat wonten ing kertu *data*, lajeng dipunanalisis jinising *interferensi morfologis* saha *proses morfologisipun*. Anggenipun *nganalisis* dipunjumbuhaken kaliyan teori inggih menika teori *sosiolinguistik* kangge nemtokaken jinising *interferensi morfologis* lan teori *morfologi* kangge nemtokaken *proses morfologis*. Sasampunipun *data* dipunanalisis lajeng dipunpantha-pantha kangge milah *data* ingkang badhe dipunandharaken wonten ing asiling panaliten lan dipunpendhet dudutan.

F. Validitas saha Reliabilitas

Cara ngesahaken *data* ing panaliten menika ngginakaken *validitas* saha *reliabilitas*. *Validitas* ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten inggih menika *experts judgement*. *Experts judgement* ing panaliten menika dipuntindakaken kanthi cara *konsultasi* utawi rembagan kaliyan tiyang ingkang ahli. Ahli ingkang dipunkajengaken ing panaliten menika dosen *pembimbing*. *Konsultasi* kaliyan dosen *pembimbing* ancasipun supados pikantuk *kebenaran*. *Validitas data* dipunajab saged kapanggihaken saking lampah menika amargi dosen *pembimbing* minangka tiyang ingkang ahli ing *bidang* panaliten ingkang dipunbimbing. Caranipun ngesahaken *data* ing panaliten menika ugi ngginakaken *reliabilitas*, inggih menika *reliabilitas stabilitas* saha *triangulasi teori*. *Realibilitas* inggih menika cara nguji *data* panaliten kanthi tliti. *Reliabilitas stabilitas* dipuntindakaken kanthi ngambali anggenipun mirengaken *rekaman*, *transkripsi data*, *reduksi*, saha klasifikasi *data*, dumugi analisis *data* ngantos pikantuk *data* ingkang ajeg. *Data* ingkang sampun dipunkempalaken saking *proses* ngambali kalawau lajeng dipunkaji malih dijumbuh kaliyan perkawis

ingkang badhe dipunrembag inggih menika jinising *interferensi morfologis* saha *proses morfologisipun*. *Triangulasi* teori inggih menika anggenipun nganalisis *data* adhedhasar teori ingkang beda utawi nganalisis *data* ingkang sami kaliyan teori ingkang beda. *Aplikasi saking validitas triangulasi teori* ing panaliten menika tuladhanipun:

“Sumangga adicara upacara **pametaan** ibu Suratmi ing wekdal sakmangke kita awiti kanthi waosan basmalah sesarengan.” (R1/05, 300713).

Ukara ing nginggil ngemu *interferensi pola afiks*. Verba pametaan kadhapuk saking BD {metak} + *konfiks* {pa-/an}, ananging boten wonten *afiks* pandhapuk verba BJ ngginakaken *konfiks* {pa-/an}. *Konfiks* {pa-/an} wonten ing BJ minangka pandhapuking tembung aran (*nomina*). Miturut Wedhawati salah satunggaling *makna* saking pandhapuking *nomina* {pa-/an} inggih menika nedahaken papan utawi daerah ingkang kadamel saking BD. Pramila tembung pametaan wonten ing ukara kasebut gadhah teges papan kangge metak (kuburan). Panganggenipun *konfiks* {pa-/an} wonten ing tembung pametaan niru pandhapuking verba *pemakaman* wonten ing BI ingkang ngginakaken *konfiks* {pe-/an}. Tembung ingkang baku inggih menika **metak**. Amargi wonten ing BJ metak sampun minangka verba utawi tembung kriya.

BAB IV

ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGANIPUN

A. Asiling Panaliten

Adhedhasar panaliten tumrap panganggenipun basa Jawi (BJ) wonten upacara pangruktining layon ing Kabupaten Klaten, kapanggihaken wontenipun *interferensi morfologis* basa Indonesia (BI) salebeting panganggening basa Jawi (BJ) ingkang katindakaken dening pranatacara saha pamedhar sabda ing upacara pangruktining layon kasebut. Adhedhasar *data-data* ingkang kapanggihaken, saged dipunmangertosi bilih *interferensi morfologis* wonten ing upacara pangrukti layon saged dipunperang dados kalih jinis. Jinis-jinisipun *interferensi* kasebut kaandharaken ing ngandhap menika. Andharan jinis-jinising *interferensi* ing tabel inggih menika BD (*bentuk dasar*), A (*afiks*), K (*kompositum*), AF (*afiksasi*), saha R (*reduplikasi*).

Tabel 3: *Interferensi morfologis* basa Indonesia tumrap panganggenipun basa Jawi wonten upacara pangruktining layon ing Kabupaten Klaten.

No.	Data	Jinisipun <i>interferensi morfologis</i>					Proses <i>morfologis</i>	Indikator
		unsur			pola			
		BD	A	K	AF	R		
1.	Wekasanipun saliranipun suwargi kepareng kaleremaken miwah kaserahaken wonten ing sasanalaya makam	√					BD + {ka-/-aken}	Kaserahaken - Saking BD BI{ <i>serah</i> } ing KBBI gadhah teges <i>memberikan menyampaikan</i> . - Sinambung <i>konfiks</i> BJ {ka-/-aken}. Pola kasebut niru pola BI <i>diserahkan</i> .

No.	Data	Jinisipun <i>interferensi morfologis</i>					Proses <i>morfologis</i>	Indikator
		unsur			pola			
		BD	A	K	AF	R		
	Jurang Grenjeng Gombang. (R2/06)							- Inkgang baku ing BJ {pasrah} dados kapasrahaken.
2.	...wonten ngarsanipun Allah SWT ingkang sampun kepareng mbabar kanugrahan, kasarasan, miwah katentreman saha kasempatan dhumateng kita sedaya,... (R4/01)	√					BD + {ka-/-an}	- Kasempatan - Saking BD BI{ <i>sempat</i> } ing KBBI gadhah teges <i>ada waktu ,ada peluang.</i> - sinambung <i>konfiks</i> BJ {ka-/-an}. - Niru pola BI kesempatan. - Tembung ingkang baku ing BJ inggih menika {lodhang} dados kalodhangan.
3.	Jumenengipun bapa kepala desa kadampingan panjenenganipun Bapak Yayan Joko Nugraha saha Bapak Isman (R10/16)	√					BD + {ka-/-an}	- Kadampingan - Saking BD {damping} tegesipun bamingin jurang; kang njuleg. - Sinambung <i>konfiks</i> BJ {ka-/-an} - Tegesipun {damping} Boten trep bilih dipunjumbuhaken kaliyan ukaranipun. - Niru pola BI <i>didampingi.</i> - Tembung ingkang

No.	Data	Jinisipun <i>interferensi morfologis</i>					Proses <i>morfologis</i>	Indikator
		unsur			pola			
		BD	A	K	AF	R		
								- baku ing BJ inggih menika {jajar} dados kajajaran.
4.	Dhumateng muazin-muaziah asung pambelasungkawa ingkang tansah kawula urmati mangga ingkang sepindhah kula dherekaken manjataken puja puji syukur wonten ing ngarsa Allah SWT... (R7/26)	√					BD + {N-/-aken}	- Manjataken - Saking BD BI{ <i>panjat</i> } ing KBBI gadhah teges <i>naik; menyampaikan.</i> - sinambung kaliyan <i>konfiks</i> {N-/-aken} ing BJ. - Niru pola BI <i>memanjatkan.</i> - Tembung ingkang baku ing BJ inggih menika {unjuk} dados Ngunjukaken.
5.	Para ta'ziah ingkang kepareng badhe nglantaraken ngantos tumuju ing makam menika dipunsediakaken wonten sekawan mobil. (R4/39)	√					BD+{ dipun-/-aken}	- dipunsediakaken saking BD { <i>sedia</i> } minangka tembung BI, wonten ing KBBI gadhah teges <i>disiapkan; diatur</i> - Sinambung <i>konfiks</i> BJ {dipun-/-aken} - Niru pola BI <i>disediakan.</i> - BJ gadhah tembung kangge nggantos tembung { <i>sedia</i> } inggih menika {samepta} dados dipunsameptaken

No.	Data	Jinisipun <i>interferensi morfologis</i>					Proses <i>morfologis</i>	Indikator
		unsur			pola			
		BD	A	K	AF	R		
6.	Ingkang saklajengipun dinten menika para pelayat ngaturaken pakurmatan ingkang pungkasan dados pertandha pepisahan,... (R5/15)		√				BD+{per-}	Pertandha Saking BD BJ{tandha} Sinambung <i>prefiks {per-}</i> . Niru pola BI <i>pertanda</i> Basa Jawi boten gadhah <i>prefiks {per-}</i> . <i>Prefiks {per-}</i> ing BI sami kaliyan <i>prefiks {pra-}</i> ing BJ. Tembung ingkang baku inggih menika tembung pratandha
7.	...panjenenganipun nampi pacobaning Pangeran, terpedhot katresnanipun kaliyan jejeg wengkuning brayat ingkang sanget dipunentosi,... (R8/25)		√				BD+{ter-}	Terpedhot Saking BD basa Jawi {pedhot} Sinambung <i>prefiks {ter-}</i> . BJ boten gadhah <i>prefiks {ter-}</i> . Miturut <i>norma morfologis</i> BJ, BD {pedhot} kedahipun sinambung kaliyan <i>prefiks {ka-}</i> . Niru pola BI <i>terputus</i> . Tembung ingkang baku inggih menika tembung kapedhot .

No.	Data	Jinisipun <i>interferensi morfologis</i>					Proses morfologis	Indikator
		unsur			pola			
		BD	A	K	AF	R		
8.	Kula piyambak kinen jejer minangka pengendhali wara ingkang badhe ngaturaken lumadining tata cara pangruktining layon..... (R5/06)			√			Morfem BI + Morfem BJ	Pengendhali wara Saking <i>morfem</i> {pengendhali} saha <i>morfem</i> {wara}. <i>Morfem</i> {wara} panci minangka <i>morfem</i> BJ, ananging <i>morfem</i> {pengendhali} inggih menika minangka <i>polimorfem</i> BI. Panganggenipun <i>morfem</i> BI wonten ing pandhapuking <i>kompositum</i> BJ kasebut minangka <i>interferensi</i> BI. Tembung ingkang baku inggih menika pambyawara
9.	Sumangga adicara upacara pametakan ibu Suratmi ing wekdal sakmangke kita awiti kanthi waosan basmalah sesarengan. (R1/05)				√		BD + {pa-/-an}	Verba pametakan Saking BD {metak} + <i>konfiks</i> {pa-/-an}, boten wonten <i>afiks</i> pandhapuking <i>verba</i> BJ ngginaaken <i>konfiks</i> {pa-/-an}. <i>Konfiks</i> {pa-/-an} wonten ing BJ minangka pandhapuking tembung aran (<i>nomina</i>). Niru pola BI <i>pemakaman</i> Tembung ingkang baku metak . Amargi wonten ing BJ metak sampun

No.	Data	Jinisipun <i>interferensi morfologis</i>					Proses <i>morfologis</i>	Indikator
		unsur			pola			
		BD	A	K	AF	R		
								- minangka <i>verba</i> utawi tembung kriya.
10.	Manyuwun donga pangestu mugi-mugi kulawarga ing kang tinilar mangga dipundongaake n tansah dipunparingan a sabar tabah tawakal,... (R1/15)				√		(BD+{N-} + {ma-})	- <i>Verba</i> manyuwun - Saking <i>afiks</i> {ma-} wonten ing <i>morfem</i> {nyuwun}: ({suwun} + {N-}). - Manyuwun minangka <i>verba aktif intransitif</i> , kedahipun <i>verba aktif transitif</i> . - Niru pola BI <i>meminta</i> - Tembung ing kang baku inggih menika nyuwun .
11. kacihna wonten ing rika menika saged makempal silaturahmi asung belasungkawa awit sedanipun almarhumah Nyai Samiyah Iro Dikromo wonten ing mriki. (R2/15)				√		BD+{ma-}	- makempal - saking BD {kempal} pikantuk <i>prefiks</i> {ma-} - Panganggening <i>prefiks</i> {ma-} salebeting tembung makempal niru <i>pola</i> panganggening <i>prefiks</i> {ber-} ing tembung <i>berkumpul</i> (BI). - Tembung ing kang baku inggih menika <i>kempal</i> , boten pikantuk <i>afiks</i> .
12.	ing kang nadhang sungkawa lumantar				√		BD + {ke/-an+ -ipun}	- <i>Verba</i> kerawuhanipun - saking BD {rawuh} saha <i>alomorf</i>

No.	Data	Jinisipun <i>interferensi morfologis</i>					Proses <i>morfologis</i>	Indikator
		<i>unsur</i>			<i>pola</i>			
		BD	A	K	AF	R		
	kawula ngambali atur mengguh kerawuhanipun para pinisepuh dalasan para pelayat kakung sumawana putri...(R2/16)							<ul style="list-style-type: none"> {<i>ke-/an</i>} saking <i>afiks</i> {<i>ka-/an</i>} pikantuk <i>sufiks</i> {-ipun}. ananging <i>afiks</i> {<i>ka-/an</i>} saha <i>alomorf</i> {<i>ke-/an</i>} boten trep bilih sinambung ing BD rawuh. Niru <i>pola morfologis</i> BI kedatangan. <i>Pola morfologis</i> ingkang baku inggih menika BD <i>rawuh</i> namung pikantuk <i>sufiks</i> -ipun → rawuhipun.
13.	Mugi-mugi handadosna ngamal kesaenan panjenengan piyambak-piyambak.(R2/21)				√		BD + { <i>ke/-an</i> }	<ul style="list-style-type: none"> <i>Nomina kesaenan</i> Saking BD {<i>sae</i>} saha <i>alomorf</i> {<i>ke-/an</i>} saking <i>afiks</i> {<i>ka-/an</i>} pikantuk <i>sufiks</i> {-ipun}. <i>Afiks</i> {<i>ka-/an</i>} panci minangka pandhapuking <i>nomina</i> saking BD <i>adjektiva</i>.Ananging boten trep bilih sinambung ing BD {<i>sae</i>}. Niru <i>pola BI</i> kebaikan. <i>Pola morfologis</i> ingkang baku inggih menika BD {<i>sae</i>} + <i>sufiks</i> {-ipun} → saenipun

No.	Data	Jinisipun <i>interferensi morfologis</i>					Proses <i>morfologis</i>	Indikator
		unsur			pola			
		BD	A	K	AF	R		
14.	Menawi sakmangke boten nggadahi pambengan ingkang sakral langkung penting..... (R2/22)				√		BD+{N-/i}	Nggadhahi - saking BD {gadhadh} lan <i>konfiks</i> {N-/i} kanthi <i>alomorf</i> {ng-}. - BD {gadhadh} sampun nedahaken tembung kriya tanduk. - saengga boten mbetahaken <i>afiks</i> pola kasebut Niru pola BI <i>mempunyai</i> tembung ingkang baku inggih menika tembung gadhadh .
15.	...sagung para pelayat ingkang sinuba ing pakurmatan kawontenan kita nyeksekaken sareng-sareng... (R6/07)				√		BD + {N/-aken}	nyeksekaken - saking BD {seksi} pikantuk <i>konfiks</i> {N/-aken}. - <i>Konfiks</i> {N/-aken}. - boten trep bilih sinambung ing tembung {seksi}. - Niru pola BI <i>menyaksikan</i> . - Tembung ingkang baku nyekseni .
16.	Panjenenganipun bapa ibu takzi'in lan takzi'ah asung pambela sungkawa ingkang satuhu kawula urmati . (R7/08)				√		BD+{-i}	urmati - saking BD {urmat} - pikantuk <i>sufiks</i> {-i}. - <i>Interferensi</i> wonten ing tembung urmati menika dipunjalari dening wontenipun <i>sufiksasi</i> -i. - niru pola pandhapuking tembung BI <i>hormati</i>

No.	Data	Jinisipun <i>interferensi morfologis</i>					Proses morfologis	Indikator
		<i>unsur</i>			<i>pola</i>			
		BD	A	K	AF	R		
								- Tembung ingkang baku ing BJ inggih menika tembung kinormatan .
17.	lan sedaya kesalahanipun tansah pinaringan ampun saking Allah SWT. (R7/26)				√		BD + {ke/-an+ -ipun}	Kesalahanipun - saking BD { <i>salah</i> } saha <i>alomorf</i> {ke/-an} saking <i>afiks</i> {ka/-an} + pikantuk <i>sufiks</i> {-ipun}. - <i>Afiks</i> {ka/-an} panci minangka pandhapuk <i>nomina</i> saking BD <i>adjektiva</i> . Ananging BD { <i>salah</i> } boten trep bilih pikantuk <i>afiks</i> {ka/-an} - Niru <i>pola morfologis</i> BI <i>kesalahannya</i> . - BD ingkang trep inggih menika {lepat}, saengga <i>nomina</i> ingkang baku inggih menika kalepatanipun .
18.	Lan ugi hambok bilih rikala duksugengipun almarhum bapa Sajimin Harto Wijoyo nggadhahi pepetangan ingkang				√		BD+ {ka/-an}	Kacekapan - saking BD {cekap} pikantuk <i>konfiks</i> {ka/-an}. Tembung kacekapan miturut kamus baoesastra gadhah teges kekurangan, rada sugih.

No.	Data	Jinisipun <i>interferensi morfologis</i>					Proses morfologis	Indikator
		unsur			pola			
		BD	A	K	AF	R		
	dereng saged kacekapan kasuwun sesambetan kaliyan ahli warisipun. (R5/ 03)							<ul style="list-style-type: none">- Niru pola BI <i>kecukupan</i>.- Tembung ingkang trep miturut ukaranipun inggih menika kacekap tegesipun digenepi nganti lunas utawi dilunasi.
19.	Sinaosa kulawarga sampun mbudidaya amrih panjenenganip un saged waluya ing jati namung sedaya wau peparingan gusti Allah... (R12/16)				√		BD+ {pe-/-an}	<ul style="list-style-type: none">- peparingan saking BD {paring}+ <i>konfiks</i> {pe-/-an} ,- niru <i>pola</i> BI <i>pemberian</i>.- Tembung ingkang baku peparing ing baoesastra tegesipun paweh; weweh.
20.	Mangertosi inggih ta'ziah menika artine menapa? (R12/24)				√		BD+ {ma-/-i}	<ul style="list-style-type: none">- Mangertosi Saking BD {ngertos } pikantuk <i>sufiks</i> {-i} kaliyan <i>prefiks</i> {ma-} sesarengan niru <i>pola</i> pandhapuking <i>verba</i> BI <i>mengetahui</i> ({tahu} + {me-/-i}).- Tembung ingkang baku ing BJ inggih menika mangertos.
21.	kanthi tinilar tiyang sepuh eyang, buyut, canggah ingkang sanget-sanget					√	R	<ul style="list-style-type: none">- sanget-sanget saking <i>reduplikasi</i> BD {sanget} minangka <i>adverbia reduplikasi</i> wutuh.- Niru pola BI

No.	Data	Jinisipun <i>interferensi morfologis</i>					Proses <i>morfologis</i>	Indikator
		unsur			pola			
		BD	A	K	AF	R		
	dipuntresnani nun inggih almarhumah Samiyah iro dikromo. (R2/16)							<i>sangat-sangat</i> - Tembung ingkang baku inggih menika tembung sanget (tanpa <i>reduplikasi</i>). Amargi tembung sanget kasebut sampun makili maksud ingkang dipunkajengaken
22.	...ingkang sepindah mbak Siswi Lestari, ingkang nomer kalih mbak Puput Puji Lestari, wondene ingkang nomer tiga mbak Fitri Hastika Sari ketiga-tiganipun saestu nggula wenthah kaliyan ibu Sukini.(R6/22)					√	R + {ke-/-ipun}	- Ketiga-tiganipun - saking <i>reduplikasi BD</i> {tiga} sinambung <i>prefiks</i> {ke-} saha <i>sufiks</i> {-ipun} minangka <i>numeralia kombinasi</i> - pikantuk pangaribawa saking <i>reduplikasi BI ketiga-tiganya</i> - Tembung ingkang baku mawi <i>numeralia ulang parsial</i> tetelu sinambung <i>sufiks</i> {-ipun} dados tetelunipun.
23.putra mbajengipun inggih putra setunggal-setunggalipun nun inggih Rara Ayu Ribut Rahayu sekaliyan bapak Mugiyono					√	R+ {-ipun}	- setunggal-setunggalipun - saking <i>reduplikasi BD</i> {setunggal} sinambung <i>sufiks</i> {-ipun} minangka <i>numeralia kombinasi</i> pikantuk pangaribawa saking <i>reduplikasi BI</i>

No.	Data	Jinisipun <i>interferensi morfologis</i>					Proses morfologis	Indikator
		unsur			pola			
		BD	A	K	AF	R		
	(R7/05)							<i>Satu-satunya.</i> - Tembung ingkang baku inggih menika namung setunggal.
24.	cundhuk mring agami kyai Sajimin Harta Wijoyo nun inggih agami Islam layonipun suwargi kyai Sajimin Harto Wijoyo sampun sinuci kinen kinafanan ugi sampun katindakaken sholat layon maambal-ambal tataran. (R5/ 06)					√	R+ {ma}	<ul style="list-style-type: none">- maambal-ambal saking <i>reduplikasi</i> BD {ambal} pikantuk <i>prefiks</i> {ma-}.- Tembung {ambal} wonten ing baoesastra (1939:8) gadhah teges pancadan; andhan-andhan, Bilih dipunjumbuhaken kaliyan ukara ingkang dipunkajengaken boten trep.- Tembung ingkang baku makaping-kaping.- Ingkang kadamel saking BD kaping-kaping ing baoesastra (1939:188) tegesipun kerep banget, bilih dipunjumbuhaken kaliyan ukaranipun tembung makaping-kaping kasebut gadhah teges layon sampun dipunsholataken bola-bali.

B. Pirembagan

Adhedhasar *tabel* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih kapanggihaken *interferensi unsur pandhapuking tembung* (UPT), saha *interferensi pola proses morfologis* (PPM) dening pranatacara saha pamedharsabda wonten upacara pangurktining layon ing kabupaten Klaten. *Interferensi* UPT kaperang dados tiga, inggih menika *interferensi bentuk dasar*, *interferensi afiks* saha *interferensi kompositum*. Sasanesipun UPT ugi kapanggihaken *interferensi pola proses morfologis* (PPM) wonten upacara pangurktining layon ing Kabupaten Klaten. *Interferensi PPM* kapanggihaken wonten ing *pola* pandhapuking tembung andhahan saha tembung rangkep. Asiling *data* panaliten langkung cetha dipunandharaken ing pirembagan ngandhap menika.

1. Interferensi unsur pandhapuking tembung (UPT)

Interferensi UPT inggih menika *interferensi* ingkang dipunjalari dening wontenipun piranti pandhapuking tembung saking BI wonten ing proses morfologi BJ. *Unsur morfologis* saged awujud *unsur bentuk dasar*, *afiks*, rangkep, saha camboran. *Interferensi unsur morfologis* ingkang dipunpanggihaken inggih menika *interferensi bentuk dasar* (BD), *afiks*, saha camboran utawi *kompositum*.

a. Interferensi Unsur Bentuk dasar (BD)

Interferensi unsur BD inggih menika *interferensi morfologis* awujud panganggening *bentuk dasar* BI salebeting pandhapuking tembung BJ. Wonten ing *interferensi unsur bentuk dasar* perangan ingkang ngemu *interferensi morfologis* saking BI namung awujud *bentuk dasaripun*, dene *afiks* ingkang dipunginakaken inggih menika *afiks* BJ. *Pola proses morfologis* ingkang

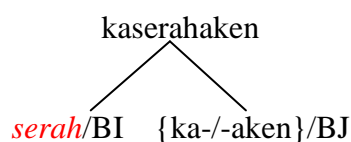
dipunginaaken inggih menika *pola proses morfologis* BJ. *Interferensi* BD kapanggihaken wonten ing tembung mawi *konfiks* {ka-/aken}, {ka-/an}, {N-/aken}, saha {dipun-/aken}.

(1). BD + {ka-/aken}

Interferensi BD ing tembung mawi *konfiks* {ka-/aken} kapanggihaken ing ukara ngandhap menika.

(1) Wekasanipun saliranipun suwargi kepareng kaleremaken miwah **kaserahaken** wonten ing sasanalaya makam Jurang grenjeng gombang.(R2/06)

Tembung **kaserahaken** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* BI, inggih menika *interferensi unsur bentuk dasar* utawi *interferensi* tembung lingga. Prekawis menika saged dipuntingali saking *skema* pandhapuking tembung wonten ing ngandhap menika.

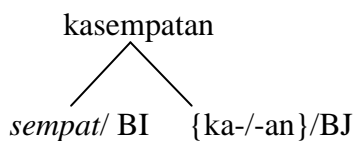
Saking *skema* ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung kaserahaken kadhapuk saking BD basa Indonesia {*serah*} ing KBBI (2008:1281) tegesipun *memberikan; menyampaikan* lajeng pikantuk *afiks* BJ, inggih menika *konfiks* {ka-/aken}. Pola wonten ing tembung kaserahaken niru pola *morfologis* BI *diserahkan*. Tembung BJ ingkang ngemu teges sami kaliyan tembung BI {*serah*} inggih menika tembung {*pasrah*}. Awit saking menika, tembung ingkang baku inggih menika tembung kapasrahaken ingkang kadhapuk saking BD {*pasrah*} pikantuk *konfiks* {ka-/aken}.

(2). BD + {ka-/-an}

Interferensi BD ing tembung mawi *konfiks* {ka-/-an} kapanggihaken ing ukara kasempatan, lan kadampingan, kados ing ngandhap menika.

- (2) Anamung kinarya pambukaning atur langkung rumiyin sumangga kula dereaken ngunjukaken raos puji syukur alhamdulliah wonten ngarsanipun Allah SWT ingkang sampun kepareng mprekawisabar kanugrahan, kasarasan, miwah katentreman saha **kasempatan** dhumateng kita sedaya,... (R4/01)

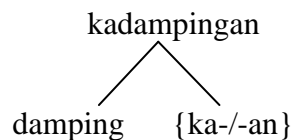
Tembung **kasempatan** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* BI, inggih menika *interferensi unsur bentuk dasar*. Prekawis menika saged dipuntingali saking *skema* pandhapuking tembung wonten ing ngandhap menika.

Saking *skema* ing nginggil saged dipunmangertosi bilih *nomina* kasempatan wonten ing ukara nginggil kadhapuk saking *afiks* {ka-/-an} saha BD basa Indonesia {sempat}, ing KBBI (2008: 1264) tegesipun {sempat} inggih menika *ada waktu; ada peluang*. Tembung kasempatan dados tembung ingkang ngemu *interferensi* amargi panganggenipun BD {sempat} ingkang minangka *adjektiva* BI. Pola *morfologis*ipun niru pola *morfologis* BI *kesempatan*. BJ gadhah tembung ingkang sami kaliyan {sempat} inggih menika *adjektiva* {lodhang}, awit saking menika tembung ingkang baku inggih menika tembung kalodhangan ingkang kadhapuk saking BD {lodhang} pikantuk *konfiks* {ka-/-an}.

- (3) Jumenengipun bapa kepala desa **kadampingan** panjenenganipun bapak Yayan Joko Nugraha saha bapak Isman. (R10/16).

Tembung **kadampingan** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* BI, inggih menika *interferensi unsur bentuk dasar*. Prekawis menika saged dipuntingali saking *skema* pandhapuking tembung wonten ing ngandhap menika.

Saking *skema* ing nginggil saged dipunmangertosi bilih Tembung kadampingan kadhapuk saking BD {damping} lajeng pikantuk *konfiks* {ka-/an}. Tembung {damping} miturut kamus baosastra (1939:101) tegesipun bambinging jurang; kang njuleg. Bilih miturut kamus BI tembung damping tegesipun *temani*, *bimbing*. Saengga saking menika tembung kadampingan kagolong *interferensi unsur bentuk dasar* amargi BD ingkang dipunginaaken boten trep bilih dipunjumbuhaken kaliyan tembung ingkang dipunkajengaken wonten ing ukara. *Pola* ingkang dipunginaaken kados *pola morfologis* tembung *didampingi* ing BI. BD ingkang trep inggih menika {jajar} ing BJ. Tembung ingkang baku inggih menika tembung **kajajaran** ingkang kadhapuk saking BD {jajar} pikantuk *konfiks* {ka-/an}.

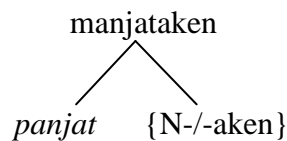
(3). BD + {N-/aken}

Interferensi BD ing tembung mawi *konfiks* {N-/aken} kapanggihaken ing ukara manjataken, kados ing ngandhap menika.

- (4) Dhumateng muazin-muaziah asung pambelasungkawa ingkang tansah kawula urmati mangga ingkang sepindhah kula dherekaken **manjataken** puja puji syukur wonten ing ngarsa Allah SWT kanthi rohmat nikmat sehat saengga kula dalasan panjenengan sedaya saged rawuh ndherek

asung pambelasungkawa awit sedanipun ibu almarhumah Tukiye. (R7/26)

Tembung **manjataken** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* BI, inggih menika *interferensi unsur bentuk dasar*. Prekawis menika saged dipuntingali saking *skema* pandhapuking tembung wonten ing ngandhap menika.

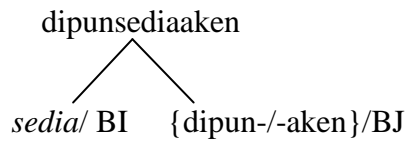
Saking *skema* ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **manjataken** kadhapuk saking BD BI {*panjat*} saha *konfiks* {N-/aken}. Ingkang ndayani tembung manjataken kalebet *interferensi* BI inggih menika amargi panganggenipun BD {*panjat*} minangka *morfem* BI. *pola* pandhapuking *verba* kanthi *konfiks* {N-/aken} kasebut niru *pola* BI tembung *memanjatkan*. Tembung ingkang baku inggih menika tembung **ngunjukaken**, ingkang kadhapuk saking BD {*unjuk*} sinambung kaliyan *afiks* pandhapuking *verba* {N-/aken}.

(4) BD + {dipun-/aken}

Interferensi BD ing tembung mawi *konfiks* {dipun-/aken} kapanggihaken ing ukara dipunsediaaken, kados ing ngandhap menika.

(5) Para ta'ziah ingkang kepareng badhe nglantaraken ngantos tumuju ing makam menika **dipunsediakaken** wonten sekawan mobil. (R4/39)

Tembung **dipunsediakaken** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* BI, inggih menika *interferensi unsur bentuk dasar*. Prekawis menika saged dipuntingali saking *skema* pandhapuking tembung wonten ing ngandhap menika.

Saking *skema* ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung dipunsediaaken kadhapuk saking BD {*sedia*} saha *alomorf* {*dipun-/}-aken*} saking *afiks* {*di-/}-ake*}. Ingkang ndayani tembung dipunsediaaken kalebet *interferensi* BI inggih menika amargi panganggenipun BD {*sedia*} minangka *morfem* BI. *Pola* ingkang dipunginaaken kasebut kados *pola morfologis* tembung *disediakan* BI. *Pola morfologis* ingkang baku inggih menika BD {*samedpta*} + *konfiks* {*dipun-/}-aken*} → **dipunsamedptakaken**.

b. Interferensi unsur afiks

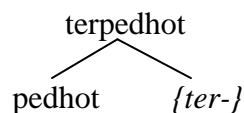
Interferensi unsur afiks inggih menika *interferensi morfologis* awujud panganggening *afiks* BI salebeting pandhapuking tembung BJ. Wonten ing *interferensi unsur afiks*, perangan ingkang ngemu *interferensi morfologis* BI namung awujud *afiks*ipun, dene BD ingkang dipunginakaken inggih menika BD BJ. *Interferensi unsur afiks* kapanggihaken wonten ing tembung mawi *prefiks* {*ter-*}, saha {*per-*}.

(1). BD + {*ter-*}

Interferensi unsur afiks ing tembung mawi *prefiks* {*ter-*} kapanggihaken ing ukara ngandhap menika.

- (6) ...Ibu Tukiye Harto Wijoyo dalasan para putra wayahipun ingkang wiwit kala wingi sonten panjenenganipun nampi pacobaning pangeran, **terpedhot** katresnanipun kaliyan jejeg wengkuning brayat ingkang sanget dipunentosi, awit sampun winates dumugi titi wanci suwargi kapundhut wonten ing ngarsanipun pangeran. (R8/25)

Tembung **terpedhot** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* BI, inggih menika *interferensi unsur afiks*. Prekawis menika saged dipuntingali saking *skema* pandhapuking tembung wonten ing ngandhap menika.

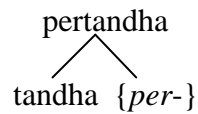
Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **terpedhot** kadhapuk saking *verba* BD basa Jawi {pedhot} lan *prefiks* basa Indonesia {ter-}. Basa Jawi boten gadhah *prefiks* {ter-}. Miturut *norma morfologis* BJ, BD {pedhot} kedahipun sinambung kaliyan *prefiks* {ka-}. Wedhawati (2006:125) *prefiks* {ka-} gadhah maksud ‘*dikenai tindakan yang dinyatakan pada bentuk dasar*’ amargi BD minangka *verba*. Awit saking menika, tembung ingkang baku inggih menika tembung **kapedhot**, ingkang kadhapuk saking BD {pedhot} + *prefiks* {ka-}. Tembung kapedhot menika bilih dipunjumbuhaken kaliyan ukara ingkang dipunkajengaken sampun leres.

(2). BD + {per}

Interferensi unsur afiks ing tembung mawi *prefiks* {per-} kapanggihaken ing ukara ngandhap menika.

- (7) Ingkang saklajengipun dinten menika para pelayat ngaturaken pakurmatan ingkang pungkasan dados **pertandha** pepisahan anggenipun sesambetan secara kamanungsan kaliyan suwargi wonten ing alam donya. (R5/15)

Tembung **pertandha** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* BI, inggih menika *interferensi unsur afiks*. Prekawis menika saged dipuntingali saking *skema* pandhapuking tembung wonten ing ngandhap menika.

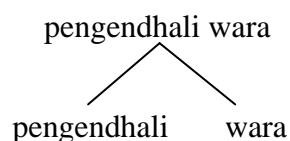
Saking *skema* wonten ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **pertandha** kadhapuk saking BD basa Jawi {tandha} lan *prefiks* basa Indonesia {per-}. Basa Jawi boten gadhah *prefiks* {per-}. *Prefiks* {per-} ing BI sami kaliyan *prefiks* {pra-} ing BJ. Awit saking menika, tembung ingkang baku inggih menika tembung **pratandha** ingkang kadhapuk saking BD {tandha} + *prefiks* {pra-}. Miturut wedhawati (2006:230) bilih BD nomina, *afiks* {pra-} minangka *pemanis* ugi *lazim* kadhapuk ing ragam pustaka utawi ragam formal (pralambang, pratandha, pratingkah, prabeya).

c. *Interferensi unsur kompositum*

Interferensi unsur kompositum inggih menika *interferensi* arupi panganggenipun morfem BI wonten ing pandhapuking *kompositum* BJ. *Interferensi unsur kompositum* kapanggihaken ing ukara ngandhap menika.

- (8) Kula piyambak kinen jejer minangka **pengendhali wara** ingkang badhe ngaturaken lumadining tatacara pangruktining layon lirisun suwargi kyai Sajimin Harto Wijoyo. (R5/06)

Tembung **pengendhali wara** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi morfologis* BI, inggih menika *interferensi unsur kompositum* ingkang kagolong camboran wutuh. Prekawis menika saged dipuntingali saking *skema* pandhapuking tembung wonten ing ngandhap menika.

Saking *skema* ing nginggil saged dipunmangertosi bilih Tembung camboran pengendhali wara kadhapuk saking morfem {pengendhali} saha morfem {wara}. Morfem {wara} panci minangka morfem BJ, ananging morfem {pengendhali} inggih menika minangka polimorfem BI. Panganggenipun morfem BI wonten ing pandhapuking *kompositum* BJ kasebut minangka *interferensi* BI. Tembung ingkang *lazim* dipunginaaken wonten ing BJ inggih menika pambyawara ingkang kadhapuk saking BD {byawara} pikantuk *prefiks* {paN-}. Morfem {byawara} sami kaliyan morfem {wara} ing BJ.

2. Interferensi Pola Proses Morfologis (PPM)

Interferensi PPM inggih menika *interferensi morfologis* ingkang wujudipun panganggening *pola proses morfologis* saking BI ing salebeting pandhapuking tembung BJ. *Interferensi PPM* kapanggihaken wonten ing pandhapuking tembung andhahan saha tembung rangkep. *Interferensi* wonten ing tembung andhahan dipunperang dados kalih kelompok inggih menika *interferensi pola* panganggenipun BD saha *interferensi pola* panganggenipun *afiks*. *Interferensi* wonten ing tembung rangkep inggih menika *reduplikasi* utuh saha *reduplikasi* utuh kanthi *afiks*.

a. Interferensi pola afiksasi

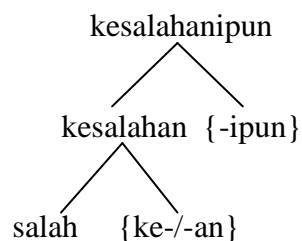
Afiksasi inggih menika proses *morfologis* arupi panganggenipun *afiks* wonten ing BD. Pramila *interferensi pola afiksasi* saged dipunperang dados kalih, inggih menika *interferensi pola* panganggenipun BD saha *interferensi pola* panganggenipun *afiks*.

(1) *Interferensi pola* panganggenipun BD

Interferensi pola panganggenipun BD inggih menika *interferensi* arupi pangaribawa BI wonten pamilihing BD ingkang dipunginaaken ing *afiksasi* tembung BJ. *Interferensi pola* panganggenipun BD dipunpanggihaken wonten ing tembung kesalahanipun, kados ing ukara ngandhap menika.

- (9) Lan sedaya amal solehipun amal kesaenanipun tansah ditampi wonten ing ngarsanipun Allah SWT lan sedaya **kesalahanipun** tansah pinaringan ampun saking Allah SWT. (R7/26)

Tembung **kesalahanipun** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking BI, inggih menika *interferensi pola panganggenipun* BD . Prekawis menika saged dipuntingali saking *skema* pandhapuking tembung wonten ing ngandhap menika.

Saking *skema* ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung kesalahanipun kadhapuk saking BD {salah} saha *alomorf* {ke-/-an} saking *afiks* {ka-/-an} + pikantuk *sufiks* {-ipun}. *Afiks* {ka-/-an} panci minangka pandhapuk *nomina* saking BD *adjektiva*. Ananging BD {salah} boten trep bilih pikantuk *afiks* {ka-/-an}. *Pola* ingkang dipunginaaken kados *pola morfologis* tembung kesalahannya BI. BD ingkang trep inggih menika {lepat}, saengga *nomina* ingkang baku inggih menika kalepatanipun.

(2) *Interferensi pola panganggenipun afiks*

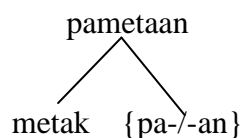
Interferensi pola panganggenipun afiks inggih menika *interferensi* arupi pangaribawa BI ing pamilihing *afiks* ingkang dipunginaaken wonten *afiksasi* tembung BJ. *Interferensi pola panganggenipun afiks* kapanggihaken wonten ing *afiks* {pa-/an}, {ma-}, {ke-/an-ipun}, {-i}, {N-/i}, {N-/aken}, {ke-/an}, {ka-/an}, {pe-/an}, {ma-/i}.

a) BD + {pa-/an}

Interferensi pola afiks {pa-/an} dipunpanggihaken wonten ing tembung pametaan, kados ukara ing ngandhap menika.

(10) Sumangga adicara upacara **pametakan** ibu Suratmi ing wekdal sakmangke kita awiti kanthi waosan basmalah sesarengan.(R1/05)

Tembung **pametaan** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking BI, inggih menika *interferensi pola panganggenipun afiks* . Prekawis menika saged dipuntingali saking *skema* pandhapuking tembung wonten ing ngandhap menika.

Saking *skema* ing nginggil saged dipunmangertosi bilih *Verba* pametaan kadhapuk saking BD {metak} + *konfiks* {pa-/an}, ananging boten wonten *afiks* pandhapuk *verba* BJ ngginaaken *konfiks* {pa-/an}. *Konfiks* {pa-/an} wonten ing BJ minangka pandhapuking tembung aran (*nomina*). Miturut Wedhawati salah satunggaling makna saking pandhapuking *nomina* {pa-/an} inggih menika nedahaken papan utawi daerah ingkang kadamel saking BD. Pramila tembung

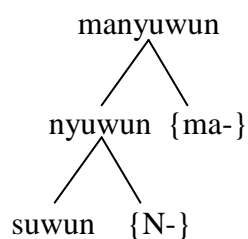
pametaan wonten ing ukara kasebut gadhah teges papan kangge metak (kuburan). Panganggenipun {pa-/an} wonten ing tembung pametaan niru pandhapuking *verba pemakaman* wonten ing BI ingkang ngginaaken *konfiks* {pe-/an}. Tembung ingkang baku inggih menika metak. Amargi wonten ing BJ metak sampun minangka *verba* utawi tembung kriya.

b) BD + {ma-}

Interferensi pola arupi *afiks* {ma-} dipunpanggihaken ing tembung manyuwun, mangucap, saha makempal, kados ukara ing ngandhap menika.

- (11) **Manyuwun** donga pangestu mugu-mugi kulawarga ingkang tinilar mangga dipundongaaken tansah dipunparingana sabar tabah tawakal,... (R1/15).

Tembung **manyuwun** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking BI, inggih menika *interferensi pola panganggenipun afiks*. Prekawis menika saged dipuntingali saking *skema* pandhapuking tembung wonten ing ngandhap menika.

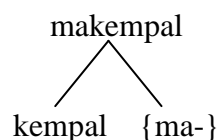
Saking *skema* ing nginggil saged dipunmangertosi bilih *Verba* manyuwun kadhapuk saking *afiks* {ma-} wonten ing morfem {nyuwun}: ({suwun} + {N-}). Panganggenipun *afiks* {ma-} kasebut boten baku amargi *afiks* {ma-} namung kangge ndhapuk *verba aktif intransitif*, ananging tembung ingkang dipunkajengaken minangka *verba aktif transitif*. Sasanesipun menika, morfem

{*nyuwun*} sampun minangka *verba aktif transitif* ing BJ, ingkang kadhapuk saking *afiks* {N-} dan BD {*suwun*}. Panganggenipun *afiks* {ma-} wonten ing tembung manyuwun niru panganggenipun *afiks* {me-} ing tembung *meminta* saking BI. Pramila tembung ingkang baku inggih menika ***nyuwun***.

Interferensi ing tembung manyuwun sami kaliyan *interferensi* ingkang kadadosan ing tembung makempal saha mangucap, kados ing ukara ngandhap menika.

- (12) kaciha wonten ing rika menika saged **makempal** silaturahmi asung belasungkawa awit sedanipun Almarhumah Nyai Samiyah Iro Dikromo wonten ing mriki. (R2/15)

Tembung **makempal** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking BI, inggih menika *interferensi pola panganggenipun afiks*. Prekawis menika saged dipuntingali saking *skema* pandhapuking tembung wonten ing ngandhap menika.

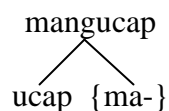

Saking *skema* ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **makempal** kadhapuk saking BD {*kempal*} pikantuk *prefiks* {ma-}. Panganggening *prefiks* {ma-} salebeting tembung **makempal** niru *pola panganggening prefiks* {ber-} ing tembung *berkumpul* (BI). *Prefiks* {ber-} basa Indonesia kadhangkala panci sami kaliyan *prefiks* {ma-} basa Jawi, kados wonten ing tembung makaping-kaping ingkang tegesipun *berkali-kali* wonten ing basa Indonesia. Ananging *prefiks* {ber-} boten trep menawi dipunanggep sami kaliyan

prefiks {ma-} kangge ndhapuk tembung makempal amargi saged nuwuhaken makna sanes. Tembung ingkang baku inggih menika *kempal*, boten pikantuk *afiks*.

- (13) Tumanduk sagung para lenggah miwah para tamu kakung putri pamrayogi handika lumadining upacara rukti laya kanthi **mangucap** bismilahirahmanirahhim. (R2/07)

Tembung **mangucap** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking BI, inggih menika *interferensi pola panganggenipun afiks*. Prekawis menika saged dipuntingali saking *skema* pandhapuking tembung wonten ing ngandhap menika.

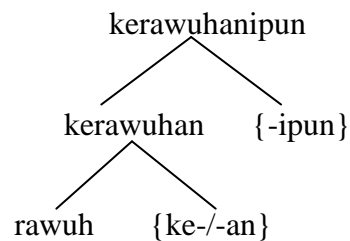
Saking *skema* ing nginggil saged dipunmangertosi bilih *Verba* mangucap kadhapuk saking *afiks {ma-}* wonten ing morfem *{ngucap}*: (*{ucap}* + *{N-}*). Panganggenipun *afiks {ma-}* kasebut boten baku amargi *afiks {ma-}* namung kangge ndhapuk *verba aktif intransitif*, ananging tembung ingkang dipunkajengaken minangka *verba aktif transitif*. Sasanesipun menika, morfem *{ngucap}* sampun minangka *verba aktif transitif* ing BJ, ingkang kadhapuk saking *afiks {N-}* dan BD *{ucap}*. Panganggenipun *afiks {ma-}* dalam wonten ing tembung mangucap niru panganggenipun *afiks {me-}* ing tembung *mengucap* saking BI. Pramila tembung ingkang baku inggih menika **ngucap**.

c) BD + {ke-/-an-/-ipun}

Interferensi pola arupi *afiks {ke-/-an-/-ipun}* dipunpanggiaken ing tembung kerawuhanipun saha kesaenanipun, kados ukara ing ngandhap menika.

- (14) Dene ingkang saklajengipun saking putra ingkang nadhang sungkawa lumantar kawula ngambali atur menggah **kerawuhanipun** para pinisepuh dalasan para pelayat kakung sumawana putri...(R2/16)

Tembung **kerawuhanipun** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking BI, inggih menika *interferensi pola panganggenipun afiks*. Prekawis menika saged dipuntingali saking *skema* pandhapuking tembung wonten ing ngandhap menika.

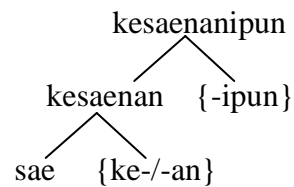
Saking *skema* ing nginggil saged dipunmangertosi bilih *Verba* kerawuhanipun kadhapuk saking BD *rawuh* saha *alomorf* {ke-/an} saking *afiks* {ka-/an} pikantuk *sufiks* {-ipun}. *Afiks* {ka-/an} panci minangka pandhapuking *verba*, ananging *afiks* {ka-/an} saha *alomorf* {ke-/an} boten trep bilih sinambung ing BD *rawuh*. *Pola* ingkang dipunginaaken kasebut sami kaliyan *pola morfologis* tembung *kedatangannya* BI. Ananging, wonten ing BJ tembung kerawuhan gadhah makna *kesurupan*. Saengga *Pola morfologis* ingkang baku inggih menika BD *rawuh* namung pikantuk *sufiks* {-ipun} → **rawuhipun**.

Interferensi ing tembung kerawuhanipun sami kaliyan *interferensi* ingkang kadadosan ing tembung kesaenanipun, kados ing ukara ngandhap menika.

- (15) mugi-mugi pisowanipun Almarhumah Nyai Samiyah Iro Dikromo dipuntampi wonten ngarsa dalem Allah SWT dipuntampi amal **kesaenanipun**,..... (R2/27)

Tembung **kerawuhanipun** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking BI, inggih menika *interferensi pola panganggenipun*

afiks . Prekawis menika saged dipuntingali saking *skema* pandhapuking tembung wonten ing ngandhap menika.

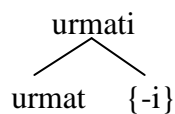
Saking *skema* ing nginggil saged dipunmangertosi bilih *Nomina kesaenan* kadhapuk saking *sae* saha *alomorf* {ke-/an} saking *afiks* {ka-/an} pikantuk *sufiks* {-ipun}. *Afiks* {ka-/an} panci minangka pandhapuking *nomina* saking BD *adjektiva*. Ananging *afiks* {ka-/an} saha *alomorf* {ke-/an} lepat bilih sinambung ing BD {sae}. *Pola* ingkang dipunginaaken kasebut kados *pola morfologis* tembung *kebaikannya* BI. *Pola morfologis* ingkang baku inggih menika BD {sae} + *sufiks* {-ipun} → **saenipun**.

d) BD + {-i}

Interferensi pola arupi *afiks* {-i} dipunpangguhaken ing tembung urmati, kados ukara ing ngandhap menika.

(16) Panjenenganipun bapa ibu takzi'in lan takzi'ah asung pambela sungkawa ingkang satuhu kawula **urmati** (R7/08)

Tembung **urmati** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking BI, inggih menika *interferensi pola panganggenipun afiks*. Prekawis menika saged dipuntingali saking *skema* pandhapuking tembung wonten ing ngandhap menika.

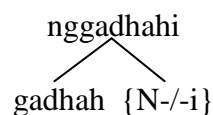
Saking *skema* ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **urmati** kadhapuk saking BD {urmat} pikantuk *konfiks* {di-/ake}. *Interferensi* wonten ing tembung **urmati** menika dipunjalari dening wontenipun *sufiksasi* -i. *Pola* pandhapuking tembung **urmati** niru *pola* pandhapuking tembung BI hormati ingkang kadhapuk saking BD {hormat} pikantuk *sufiks* {i}. *Afiks* ingkang leres kangge ndapuk tembung kriya tanggap saking BD {urmat} inggih menika *konfiks* {-in/-an}. Awit saking menika tembung ingkang baku inggih menika tembung **kinurmatan** ingkang kadhapuk saking BD {urmat} pikantuk *konfiks* {-in/-an}.

e) BD + {N-/i}

Interferensi pola arupi *afiks* {N-/i} dipunpangguhaken ing tembung nggadhahi saha manggihi, kados ukara ing ngandhap menika.

(17) Menawi sakmangke boten **nggadhahi** pambengan ingkang sakral langkung penting..... (R2/22)

Tembung **nggadhahi** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking BI, inggih menika *interferensi pola panganggenipun afiks*. Prekawis menika saged dipuntingali saking *skema* pandhapuking tembung wonten ing ngandhap menika.

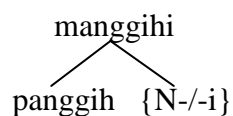
Saking *skema* ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **nggadhahi** kadhapuk saking BD {gadhad} lan *konfiks* {N-/i} kanthi *alomorf* {ng-}. *Interferensi* wonten ing tembung **nggadhahi** dipunjalari dening wontenipun pangaribawa saking *pola* pandhapuking tembung *mempunyai* (BI). *Konfiks* {N-/i} wonten ing basa Jawi dipunginakaken kangge ndhapuk tembung

kriya tanduk lan namung saged sinambung kaliyan BD *verba aksi* kados tembung ngonceki lan nglungguhi. BD {gadhah} boten kalebet *verba aksi*, pramila boten saged sinambung kaliyan *konfiks* {N-/i}. BD {gadhah} ugi sampun nedahaken maksud tembung kriya tanduk, saengga sampun boten mbetahaken *afiks*. Awit saking menika tembung ingkang baku inggih menika tembung **gadhah**.

Interferensi ing tembung nggadhahi sami kaliyan *interferensi* ingkang kadadosan ing tembung manggihi, kados ing ukara ngandhap menika.

- (18)saking kulawarga ingkang nandhang sungkawa konduripun ndereaken wilujeng kondur mugu-mugu dumugi dalemipun piyambak-piyambak tansah **manggihi** wilujeng boten wonten alangan satunggal menapa. (R2/14)

Tembung **manggihi** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking BI, inggih menika *interferensi pola panganggenipun afiks*. Prekawis menika saged dipuntingali saking *skema* pandhapuking tembung wonten ing ngandhap menika.

Saking *skema* ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **manggihi** kadhapuk saking BD {panggih} lan *konfiks* {N-/i} kanthi *alomorf* /m-/ . *Alomorf* /m-/ kadamel amargi *afiks* {N-} sinambung ing konsonan bilabial /p/ inggih menika konsonan wiwitan saking BD {panggih}. Panganggenipun *afiks* {N-} ing BD {panggih} kasebut boten lepat, amargi *afiks* {N-} panci minangka pandhapuking *verba*. Ingkang ndayani tembung manggihi kalebet *interferensi* BI inggih menika amargi panganggenipun *sufiks* {-i}. *pola* pandhapuking *verba* kanthi *konfiks* {N-/i} kasebut niru *pola* BI tembung *menemui*. Tembung ingkang

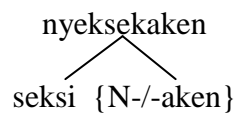
baku inggih menika tembung **manggih**, ingkang kadhapak saking BD {panggih} + *prefiks* {N-}.

f) BD + {N-/aken}

Interferensi pola arupi *afiks* {N-/aken} dipunpanggihaken ing tembung nyeksekaken, kados ukara ing ngandhap menika.

(19) Sagung para pelayat ingkang sinuba ing pakurmatan kawontenan kita nyeksekaken sareng-sareng...(R6/07)

Tembung **nyeksekaken** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking BI, inggih menika *interferensi pola panganggenipun afiks*. Prekawis menika saged dipuntingali saking *skema* pandhapuking tembung wonten ing ngandhap menika.

Saking *skema* ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung **nyeksekaken** kadhapak saking BD {seksi} pikantuk *konfiks* {N-/aken}. *Interferensi* wonten ing tembung **nyeksekaken** dipunjajari amargi panganggenipun *konfiks* {N-/aken} sinambung kaliyan BD {seksi} ingkang boten baku. Pola afiksasi kasebut kadamel amargi angsal pangaribawa saking pola afiksasi *verba* BI *menyaksikan* ({saksi} + {meN-/kan}). *Konfiks* {N-/aken} wonten ing nomina BJ minangka pandhapuking *verba* aktif ingkang gadhah maksud kausatif pasif saha benefaktif aktif (wedhawati, 2006:140). Kausatif pasif inggih menika ndamel tembung kados BD, tuladhanipun ngunggahake, ngubengake, nggampangake. Wondene benefaktif aktif inggih menika nglampahi

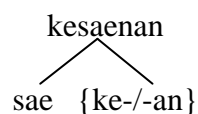
pagawean kangge tiyang sanes, tuladhanipun: nurokaken, nagekake, madhahake. Kalih maksud kasebut boten saged kadhapuk ing tembung nyeksekaken, saengga saged mbuktekaken bilih panganggenipun *konfiks* {N-/aken} ing tembung nyeksekaken boten trep. Kedahipun afiks ingkang dipunginaaken inggih menika *konfiks* {N-/i} sinambung kaliyan BD {seksi} dados nyekseni. Afiks {N-/i} minangka afiks pandhapuking *verba* aktif transitif ingkang gadhah maksud nglampahi pagawean kados ingkang dipunsebut ing BD.

g) BD + {ke-/an}

Interferensi pola arupi afiks {ke-/an} dipunpangguhaken ing tembung kesaenan saha kerawuhan, kados ukara ing ngandhap menika.

(20) Mugi-mugi handadosna ngamal **kesaenan** panjenengan piyambak-piyambak.(R2/21)

Tembung **kesaenan** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking BI, inggih menika *interferensi pola panganggenipun afiks*. Prekawis menika saged dipuntingali saking *skema* pandhapuking tembung wonten ing ngandhap menika.

Saking *skema* ing nginggil saged dipunmangertosi bilih *Nomina kesaenan* kadhapuk saking BD {sae} saha *alomorf* {ke-/an} saking afiks {ka-/an}. Afiks {ka-/an} panci minangka pandhapuking *nomina* saking BD *adjektiva*. Ananging afiks {ka-/an} saha *alomorf* {ke-/an} lepat bilih sinambung ing BD {sae}. *Pola*

ingkang dipunginaaken kasebut kados *pola morfologis* tembung *kebaikan* BI.

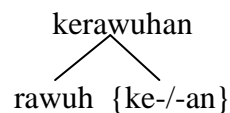
Pola morfologis ingkang baku inggih menika BD {sae } + *sufiks* {-ipun}

→ *saenipun*.

Interferensi ing tembung kesaenan sami kaliyan *interferensi* ingkang kadadosan ing tembung kerawuhan, kados ing ukara ngandhap menika.

- (21) Hambok bilih wonten kirangipun anggenipun ngacarani ugi para sanak kadang ingkang tinanggenan nampi **kerawuhan** panjenengan sami...(R2/22)

Tembung kerawuhan ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking BI, inggih menika *interferensi pola panganggenipun afiks*. Prekawis menika saged dipuntingali saking *skema* pandhapuking tembung wonten ing ngandhap menika.

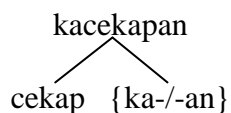
Saking *skema* ing nginggil saged dipunmangertosi bilih *Verba* kerawuhanipun kadhapuk saking BD {rawuh} saha *alomorf* {ke-/an} saking *afiks* {ka-/an}. *Afiks* {ka-/an} panci minangka pandhapuking *verba*, ananging *afiks* {ka-/an} saha *alomorf* {ke-/an} boten trep bilih sinambung ing BD {rawuh}. *Pola* ingkang dipunginaaken kasebut sami kaliyan *pola morfologis* tembung *kedatangan* BI. Ananging, wonten ing BJ tembung kerawuhan gadhah makna *kesurupan*. Saengga *Pola morfologis* ingkang baku inggih menika BD {rawuh} namung pikantuk *sufiks* {-ipun} → *rawuhipun*.

g) BD + {ka-/an}

Interferensi pola arupi *afiks* {ka-/an} dipunpanggihaken ing tembung kacekapan, kados ukara ing ngandhap menika.

(22) Lan ugi hambok bilih rikala duksugengipun almarhum bapa Sajimin Harto Wijoyo nggadahi pepetangan ingkang dereng saged **kacekapan** kasuwun sesambetan kaliyan ahli warisipun (R5/03)

Tembung **kacekapan** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking BI, inggih menika *interferensi pola panganggenipun afiks*. Prekawis menika saged dipuntingali saking *skema* pandhapuking tembung wonten ing ngandhap menika.

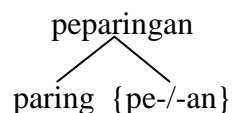
Saking *skema* ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung kacekapan kadhapuk saking *afiks* {ka-/an} saha BD {cekap}. Tembung kacekapan dados tembung ingkang ngemu *interferensi* amargi miturut kamus baoesastra (1939:642) kacekapan gadhah teges ora kekurangan, rada sugih. Tembung kacekapan wonten ing ukara menika kadamel amargi angsal pangaribawa saking tembung BI *kecukupan*. Saengga tegesipun kacekapan bilih dipunjumbuhaken kaliyan ukara ingkang dipunkajengaken boten trep. Tembung ingkang jumbuh miturut ukara ingkang dipundamel inggih menika namung kacekap kemawon. Ing kamus baoesastra (1939:642) kacekap gadhah teges digenepi nganti lunas utawi dilunasi.

h) BD + {pe-/an}

Interferensi pola arupi *afiks* {pe-/an} dipunpangguhaken ing tembung peparingan, kados ukara ing ngandhap menika.

(23) Sinaosa kulawarga sampun mbudidaya amrih panjenenganipun saged waluya ing jati namung sedaya wau **peparingan** gusti Allah... (R12/16)

Tembung **peparingan** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking BI, inggih menika *interferensi pola panganggenipun afiks*. Prekawis menika saged dipuntingali saking *skema* pandhapuking tembung wonten ing ngandhap menika.

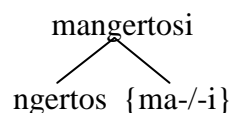
Saking *skema* ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung peparingan dipunkajengaken kangge ndamel *nomina* ingkang sami kaliyan *nomina* BI *pemberian*. Panganggenipun *konfiks* {pe-/an} ing tembung peparingan niru panganggenipun *konfiks* {peN-/an} ing tembung BI *pemberian*. Panganggenipun *konfiks* {pe-/an} boten baku amargi *konfiks* kasebut boten kangge pandhapuking *nomina*. Pandhapuking *nomina* saking BD {paring} ingkang leres boten ngginaaken *afiksasi*, ananging kanthi *reduplikasi* parsial: dwiwasana. Pramila *nomina* ingkang kadamel inggih menika peparing. Tembung peparing wonten ing kamus baoesastra (1939:473) tegesipun paweh; weweh. Bilih dipunjumbuhaken kaliyan tembung ingkang dipunkajengaken wonten ing ukara, tembung peparing menika wau trep.

j) BD + {ma-/i}

Interferensi pola arupi *afiks* {ma-/i} dipunpangguhaken ing tembung mangertosi, kados ukara ing ngandhap menika.

(24) **Mangertosi** nggih ta'ziah menika artine menapa? (R12/24)

Tembung **mangertosi** ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking BI, inggih menika *interferensi pola pangangenipun afiks*. Prekawis menika saged dipuntingali saking *skema* pandhapuking tembung wonten ing ngandhap menika.

Saking *skema* ing nginggil saged dipunmangertosi bilih *Verba* mangertosi kadhapuk saking *afiks* {ma-/i} ingkang sinambung kaliyan BD {ngertos}. Tembung kasebut kagolong *interferensi* BI amargi pangangenipun *sufiks* {-i} kaliyan *prefiks* {ma-} sesarengan ingkang niru *pola* pandhapuking *verba* mengetahui ({tahu} + {me-/i}). Pangangenipun *sufiks* {-i} sejatosipun boten prelu amargi *afiks* {ma-} sampun minangka *afiks* pandhapuking *verba* aktif intransitive. Pramila tembung ingkang baku inggih menika mangertos.

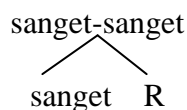
b. ***Interferensi pola* pandhapuking tembung rangkep (reduplikasi).**

Interferensi pola pandhapuking tembung rangkep utawi *reduplikasi* inggih menika *interferensi* ingkang kadadosan ing proses pangrangkeping tembung, inggih menika dipunginaaken *pola* pangrangkeping BI. *Interferensi pola reduplikasi* dipunpangguhaken wonten ing *reduplikasi* wetah tanpa *afiks* saha *reduplikasi* wetah kanthi *afiks*.

Tembung rangkep wetah tanpa *afiks* ingkang ngemu *interferensi pola* *prose morfologis* kapanggihaken wonten ing tembung sanget-sanget, kados ukara ngandhap menika.

- (25) panjenenganipun bapa Darna Mulyana sekaliyan dalasan putra ingkang nandhang sungkawa nampi pacoban saking ngarsanipun gusti Allah SWT kanthi tinilar tiyang sepuh eyang, buyut, canggah ingkang **sanget-sanget** dipuntresnani nun inggih almrhm. Samiyah Iro Dikromo.
(R2/16)

Tembung sanget-sanget ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola* *proses morfologis* saking BI, inggih menika *interferensi pola reduplikasi*. Prekawis menika saged dipuntingali saking *skema* pandhapuking tembung wonten ing ngandhap menika.

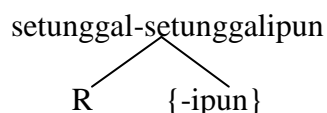

Saking *skema* ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung sanget-sanget kadhapuk saking *reduplikasi BD* {sanget} minangka *adverbia reduplikasi* wutuh. Miturut wedhawati (2006:338) *adverbia reduplikasi* wutuh inggih menika *adverbia* ingkang kadamel saking pangrangkeping sedaya BD. Tembung rangkep sanget-sanget wonten ing ukara ing nginggil pikantuk pangaribawa saking *reduplikasi BI* *sangat-sangat*. Tembung ingkang baku inggih menika tembung sanget (tanpa *reduplikasi*). Amargi tembung sanget kasebut sampun makili maksud ingkang dipunkajengaken.

Interferensi pola reduplikasi mawi afiks dipunpangguhaken ing tembung satunggal-tunggalipun, ketiga-tiganipun saha tembung maambal-ambal, kados ing ukara ngandhap menika.

- (26) Bilih ingkeng nandhang sungkowo, sepindhah putra mbajengipun inggih putra **setunggal-setunggalipun** nun inggih Rara Ayu Ribut Rahayu sekaliyan bapak Mugiyono. (R7/05)

Tembung satunggal-satunggalipun ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking BI, inggih menika *interferensi pola reduplikasi*. Prekawis menika saged dipuntingali saking *skema* pandhapuking tembung wonten ing ngandhap menika.

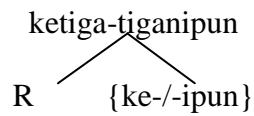

Saking *skema* ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung setunggal-setunggalipun kadhapak saking *reduplikasi BD* {setunggal} pikantuk *sufiks* {-ipun}. Tembung satunggal-satunggalipun minangka *numeralia kombinasi* inggih menika *kombinasi* antawisipun *afiksasi* saha *reduplikasi* kanthi *serempak* utawi sesarengan (Wedhawati, 2006:309). Tembung rangkep setunggal-setunggalipun wonten ing ukara ing nginggil pikantuk pangaribawa saking *reduplikasi BI satu-satunya*. Tembung ingkang baku inggih menika namung setunggal.

- (27) ...ingkang sepindhah mbak Siswi Lestari, ingkang nomer kalih mbak Puput Puji Lestari, wondene ingkang nomer tiga mbak Fitri Hastika Sari **ketiga-tiganipun** saestu nggula wenthah kaliyan ibu Sukini...(R6/22)

Tembung ketiga-tiganipun ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking BI, inggih menika *interferensi pola reduplikasi*.

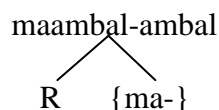
Prekawis menika saged dipuntingali saking *skema* pandhapuking tembung wonten ing ngandhap menika.

Saking *skema* ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung ketiga-tiganipun kadhapuk saking *reduplikasi* BD {tiga} pikantuk *prefiks* {ke-} saha *sufiks* {-ipun}. Tembung ketiga-tiganipun minangka *numeralia kombinasi* inggih menika *kombinasi* antawisipun *afiksasi* saha *reduplikasi* kanthi *serempak* utawi sesarengan (Wedhawati, 2006:309). Tembung rangkep ketiga-tiganipun wonten ing ukara ing nginggil pikantuk pangaribawa saking *reduplikasi* BI *ketiga-tiganya*. Tembung ingkang baku mawi *numeralia ulang parsial* tetelu pikantuk *sufiks* {-ipun} → **tetelunipun**, ingkang tegesipun sami kaliyan *ketiga-tiganya* ing BI.

- (28) cundhuk mring agami kyai Sajimin Harta Wijoyo nun inggih agami islam layonipun suwargi kyai Sajimin Harto Wijoyo sampun sinuci kinen kinafanan ugi sampun katindakaken sholat layon **maambal-ambal** tataran. (R5/06)

Tembung maambal-ambal ing pethikan wonten nginggil ngemu *interferensi pola proses morfologis* saking BI, inggih menika *interferensi pola reduplikasi*. Prekawis menika saged dipuntingali saking *skema* pandhapuking tembung wonten ing ngandhap menika.

Saking *skema* ing nginggil saged dipunmangertosi bilih tembung maambal-ambal kadhapuk saking *reduplikasi* BD {ambal} pikantuk *prefiks* {ma-

}. Tembung {ambal} wonten ing baoesastra (1939:8) gadhah teges pancadan; andhan-andhan, *afiks* {ma-} bilih sinambung kaliyan *verba* utawi pangkal *verba* gadhah teges kangge ‘*melakukan tindakan yang dinyatakan pada bentuk dasar*’ (wedhawati, 2006:134). Dados bilih dipunjumbuhaken kaliyan ukara ingkang dipunkajengaken boten trep. Tembung rangkep maambal-ambal wonten ing ukara ing nginggil pikantuk pangaribawa saking *reduplikasi* BI *berkali-kali*. Tembung ingkang baku inggih menika tembung makaping-kaping. Ingkang kadamel saking BD kaping-kaping ing baoesastra (1939:188) tegesipun kerep banget, sinambung kaliyan *prefiks* ma. Saengga dados tembung makaping-kaping. Bilih dipunjumbuhaken kaliyan ukaranipun tembung makaping-kaping kasebut gadhah teges layon sampun dipunsholataken bola-bali.

BAB V

PANUTUP

A. Dudutan

Adhedhasar asiling panaliten saha pirembagan kanthi irah-irahan *Interferensi Morfologis Basa Indonesia tumrap Pangangenipun Basa Jawi ing Upacara Pangruktining Layon wonten Kabupaten Klaten*, saged dipunpendhet dudutan bilih:

1. Jinising *interferensi morfologis* ingkang kapanggihaken inggih menika: (1) *interferensi unsur pandhapuking tembung (UPT)*, saha (2) *interferensi pola proses morfologis (PPM)*. *Interferensi unsur pandhapuking tembung* ingkang kapanggihaken inggih menika *interferensi unsur bentuk dasar, interferensi afiks*, saha *interferensi Kompositum*. *Interferensi pola proses morfologis (PPM)* ingkang kapanggihaken inggih menika *interferensi ing pandhapuking tembung andhahan (interferensi afiksasi)* saha *tembung rangkep (interferensi reduplikasi)*.
2. *Proses interferensi morfologis* ingkang dipunpanggihaken ing upacara pangruktining layon inggih menika.
 - *Proses interferensi morfologis wonten ing interferensi UPT*
 - a. *Interferensi unsur BD : BD BI + Konfiks BJ*
 - b. *Interferensi unsur afiks : BD BI + Prefiks BJ*
 - c. *Interferensi unsur kompositum : morfem BI + morfem BJ*

➤ *Proses morfologis wonten ing interferensi PPM*

a. *Interferensi pola panganggenipun afiksasi*

1) *Interferensi pola BD : BD + konfiks + sufiks*

2) *Interferensi pola panganggenipun afiks*

a) *BD + konfiks*

b) *BD + prefiks*

c) *BD + konfiks + sufiks*

d) *BD + sufiks*

b. *Interferensi pola panganggenipun tembung rangkep*

1) *Interferensi tembung rangkep wetah boten mawi afiks : reduplikasi BD*

2) *Interferensi tembung rangkep wetah mawi afiks :*

a) *reduplikasi BD + sufiks*

b) *reduplikasi BD + konfiks*

c) *reduplikasi BD + prefiks*

B. Implikasi

Asiling panaliten ngandharaken bilih dipunpangguhaken *interferensi morfologis* basa Indonesia tumrap panganggenipun basa Jawi ing upacara pangruktining layon wonten kabupaten Klaten, *implikasi* saking panaliten ingkang katindakaken inggih menika asiling panaliten dipunajab saged mupangati wonten ing kupiya piwucalan, *pembinaan*, saha pangrembakaning basa Jawi. Wonten ing piwucalan basa Jawi, asiling panaliten saged dipunginaaken dening *pendidik* kangge acuan damel *metode* pasinaon ingkang trep kangge nyegah kadadosan

interferensi basa Indonesia tumrap basa Jawi. Paedah wonten ing *pembinaan* basa Jawi inggih menika supados saged dipunlampahi satunggaling kupiya tumrap masarakat tutur basa Jawi ingkang *bilingual* supados saged dados *dwibahasawan* ingkang sae, tegesipun saged ngginaaken basa Jawi saha basa Indonesia kanthi sae ugi boten nyalahi paugeran *gramatikal* kalih basa kasebut nalika ngginaaken. Asiling panaliten menika ugi migunani kangge pangrembakaning ngelmu basa, mliginipun babagan *sosiolinguistik*, inggih menika minangka bukti bilih boten namung B1 ingkang saged paring pangaribawa salebeting B2, ananging B2 ugi saged paring pangaribawa ing B1.

C. Pamrayogi

Panaliten *interferensi* wonten upacara pangruktining layon ing Kabupaten Klaten menika namung ngrembag babagan *interferensi morfologis*, pramila taksih prelu dipuntindakaken panaliten salajengipun ingkang ngrembag babagan *interferensi* sanesipun kadosta babagan *interferensi fonologis*, *interferensi sintaksis*, utawi *interferensi leksikal*.

KAPUSTAKAN

- Abdulhayi, dkk. 1985. *Interferensi Gramatikal Bahasa Indonesia dalam Bahasa Jawa*. Jakarta: Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa.
- Alwasilah, Chaedar. 1985. *Sosiologi Bahasa*. Bandung: Angkasa.
- Aslinda dan Leni. 2007. *Pengantar Sociolinguistik*. Bandung: PT. Refika Aditama.
- Chaer, Abdul dan Leonie Agustina. 2004. *Sociolinguistik*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Departemen Pendidikan Nasional. 2008. *KBBI Pusat Bahasa Edisi Keempat*. Jakarta : PT Gramedia Pustaka Utama
- Ekowardono, Karno. 1990. *Pembinaan Bahasa Jawa dalam Konteks Politik Bahasa Nasional*. Semarang: Institut Keguruan dan Ilmu Pendidikan.
- Harini. 2013. *Interferensi Morfologis Ingkang Katindaaken Guru ing Wulangan Basa Jawi SMA Negeri 10 Purworejo. Skripsi S1*. Yogyakarta: Program Studi Pendidikan Bahasa Daerah, FBS UNY Yogyakarta.
- Kridalaksana, Harimurti. 2008. *Kamus Linguistik*. Jakarta: Gramedia.
- Mulyana. 2007. *Morfologi Bahasa Jawa*. Yogyakarta: Kanwa Publisher.
- Nababan, P.W.J. 1991. *Sociolinguistik Suatu Pengantar*. Jakarta: Gramedia.
- Nurhayati, Endang. 2009. *Sociolinguistik: Kajian Kode Tutur dalam Wayang Kulit*. Yogyakarta: Kanwa Publisher.
- Ohoiwutun, Paul. 2004. *Sociolinguistik: Memahami Bahasa dalam Konteks Masyarakat dan Kebudayaan*. Kesaint Blanct. .
- Poerwadarminta, W. J. S. 1939. *Baoesastra Djawa*. Batavia: J. B. Wolters Uitgevers Maatschappij N. V.
- Ramlan. 1987. *Morfologi: Suatu Tinjauan Deskriptif*. Yogyakarta: CV. Karyono.
- Rusyana, Yus. 1988. *Perihal Kedwibahasaan (Bilingualisme)*. Jakarta: Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.
- Sasangka, Tjatur Wisnu. 2001. *Paramasastra gagrag Anyar Basa Jawa*. Jakarta: penerbit Yayasan Paramalingua.

- Septi, Purwanita 2012. *Interferensi Morfologis Bahasa Indonesia Dalam Penggunaan Bahasa Jawa Pada Upacara Pernikahan Adat Jawa . Skripsi S1*. Yogyakarta: Program Studi Pendidikan Bahasa Daerah, FBS UNY Yogyakarta.
- Sudaryanto. 1991. *Tata Bahasa Jawa Baku*. Yogyakarta: Duta Wacana University Press.
- _____. 1988. *Metode Linguistik Bagian Kedua: Metode dan Aneka Teknik Pengumpulan Data*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.
- Sukardi. 1999. *Interferensi Bahasa Indonesia ke dalam bahasa Jawa dalam Mekar sari: Sebuah Studi Kasus*. Yogyakarta: Pusat Bahasa.
- Sumarsono dan Partana. 2004. *Sosiolinguistik*. Yogyakarta : Pustaka Pelajar.
- Thomason. G. Sarah. 2001. *Language Contact*. Edinburg: Edinburg University Press.
- Tim Penyusun. 2012. *Panduan Tugas Akhir*. Yogyakarta: Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta
- Wedhawati, dkk. 2006. *Tata Bahasa Jawa Mutakhir Edisi Revisi*. Yogyakarta: Penerbit kanisius.

LAMPIRAN

TABEL ANALISIS INTERFERENSI MORFOLOGIS
BASA INDONESIA TUMRAP PANGANGGENIPUN BASA JAWI
ING UPACARA PANGRUKTINING LAYON WONTEN KABUPATEN KLATEN

NO.	Kode data	Data	Jinising <i>interferensi</i>					<i>Proses morfologis</i>	Katrangan
			<i>Unsur</i>			<i>Pola</i>			
			BD	A	K	AF	R		
1.	R1/05	Sumangga adicara upacara pametaan ibu Suratmi ing wekdal sakmangke kita awiti kanthi waosan basmalah sesarengan.				√		<div>pametakan ├── metak {pa-/an}</div>	<i>Verba</i> pametakan kadhapuk saking BD {metak} + <i>konfiks</i> {pa-/an}, ananging boten wonten <i>afiks</i> pandhapuking <i>verba</i> BJ ngginaaken <i>konfiks</i> {pa-/an}. <i>Konfiks</i> {pa-/an} wonten ing BJ minangka pandhapuking tembung aran (<i>nomina</i>). Miturut Wedhawati (2006:227) salah satunggaling <i>makna</i> saking pandhapuking <i>nomina</i> {pa-/an} inggih menika nedahaken papan utawi daerah ingkang kadamel saking BD. Pramila tembung pametaan wonten ing ukara kasebut gadhah teges papan kangge metak (kuburan). Panganggenipun {pa-/an} wonten ing tembung pametaan niru pandhapuking <i>verba pemakaman</i> wonten ing BI ingkang ngginaaken <i>konfiks</i> {pe-/an}. Tembung ingkang baku inggih menika metak . Amargi wonten ing BJ metak sampun minangka <i>verba</i> utawi tembung kriya.
2.	R1/15	Manyuwun donga pangestu mugimugi kulawarga ingkang tinilar mangga				√		<div>manyuwun ├── nyuwun {ma-} │ ├── suwun {N-}</div>	<i>Verba</i> manyuwun kadhapuk saking <i>afiks</i> {ma-} wonten ing <i>morfem</i> {nyuwun}: ({suwun} + {N-}). Panganggenipun <i>afiks</i> {ma-} kasebut boten baku amargi <i>afiks</i> {ma-} namung kangge ndhapuk <i>verba aktif intransitif</i> , ananging tembung ingkang

Tabel salajengipun

		dipundongaaken tansah dipunparingana sabar tabah tawakal,...							dipunkajengaken minangka <i>verba aktif transitif</i> . Sasanesipun menika, <i>morfem</i> {nyuwun} sampun minangka <i>verba aktif transitif</i> ing BJ, ingkang kadhapuk saking <i>afiks</i> { N-} dan BD {suwun}. Panganggenipun <i>afiks</i> {ma-} dalam wonten ing tembung manyuwun niru panganggenipun <i>afiks</i> {me-} ing tembung <i>meminta</i> saking BI. Pramila tembung ingkang baku inggih menika nyuwun .
3.	R2/06	Wekasanipun saliranipun suwargi kepareng kaleremaken miwah kaserahaken wonten ing sasanalaya makam Jurang Grenjeng Gombang.	√					<div style="text-align: center;"> kaserahaken / \ <i>serah</i> {ka-/-aken} </div>	Tembung kaserahaken kadhapuk saking BD basa Indonesia { <i>serah</i> } lajeng pikantuk <i>afiks</i> BJ, inggih menika <i>konfiks</i> {ka-/-aken}. Tembung BJ ingkang ngemu teges sami kaliyan tembung BI { <i>serah</i> } inggih menika tembung {pasrah}. Awit saking menika, tembung ingkang baku inggih menika tembung kapasrahaken ingkang kadhapuk saking BD {pasrah} pikantuk <i>konfiks</i> {ka-/-aken}.
4.	R2/07	Tumanduk sagung para lenggah miwah para tamu kakung putri pamrayogi handika lumadining upacara rukti laya kanthi mangucap bismilahirahmanira hhim.				√		<div style="text-align: center;"> mangucap / \ ngucap {ma-} / \ ucap {N-} </div>	<i>Verba</i> mangucap kadhapuk saking <i>afiks</i> {ma-} wonten ing <i>morfem</i> {ngucap}: ({ucap} + {N-}). Panganggenipun <i>afiks</i> {ma-} kasebut boten baku amargi <i>afiks</i> {ma-} namung kangge ndhapuk <i>verba aktif intransitif</i> , ananging tembung ingkang dipunkajengaken minangka <i>verba aktif transitif</i> . Sasanesipun menika, <i>morfem</i> {ngucap} sampun minangka <i>verba aktif transitif</i> ing BJ, ingkang kadhapuk saking <i>afiks</i> { N-} dan BD {ucap}. Panganggenipun <i>afiks</i> {ma-} dalam wonten ing

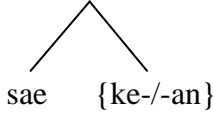
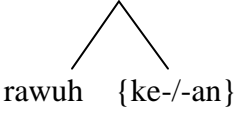
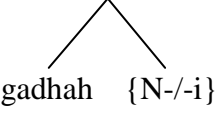
Tabel salajengipun

									tembung mangucap niru panganggenipun <i>afiks</i> {me-} ing tembung <i>mengucap</i> saking BI. Pramila tembung ingkang baku inggih menika ngucap .
5.	R2/14saking kulawarga ingkang nandhang sungkawa konduripun ndereaken wilujeng kondur mugu-mugi dumugi dalemipun piyambak-piyambak tansah manggihi wilujeng boten wonten alangan saktunggal menapa.				√		<div style="text-align: center;"> manggihi / \ panggihi {N-/i} </div>	tembung manggihi kadhapuk saking BD {panggihi} lan <i>konfiks</i> {N-/i} kanthi <i>alomorf</i> /m-/. Alomorf /m-/ kadamel amargi afiks {N-} sumambung ing konsonan bilabial /p/ inggih menika konsonan wiwitan saking BD {panggihi}. Panganggenipun afiks {N-} ing BD {panggihi} kasebut boten lepat, amargi afiks {N-} panci minangka pandhapuking <i>verba</i> . Inggih ndayani tembung manggihi kalebet <i>interferensi</i> BI inggih menika amargi panganggenipun <i>sufiks</i> {-i}. pola pandhapuking <i>verba</i> kanthi <i>konfiks</i> {N-/i} kasebut niru pola BI tembung <i>menemui</i> . Tembung ingkang baku inggih menika tembung manggihi , ingkang kadhapuk saking BD {panggihi} + <i>prefiks</i> {N-}.
6.	R2/15 kacihna wonten ing rika menika saged makempal silaturahmi asung belasungkawa awit sedanipun Almarhumah Nyai Samiyah Iro Dikromo wonten ing mriki.				√		<div style="text-align: center;"> makempal / \ kempal {ma-} </div>	tembung makempal kadhapuk saking BD {kempal} pikantuk <i>prefiks</i> {ma-}. Panganggening <i>prefiks</i> {ma-} salebeting tembung makempal niru <i>pola</i> panganggening <i>prefiks</i> {ber-} ing tembung <i>berkumpul</i> (BI). Tembung ingkang baku inggih menika <i>kempal</i> , boten pikantuk <i>afiks</i> .

Tabel salajengipun

7.	R2/16	Dene ingkang saklajengipun saking putra ingkang nadhang sungkawa lumantar kawula ngambali atur menggah kerawuhanipun para pinisepuh dalasan para pelayat kakung sumawana putri...				√		<div style="text-align: center;"> kerawuhanipun kerawuhan {-ipun} rawuh {ke-/-an} </div>	<p><i>Verba</i> kerawuhanipun kadhapuk saking BD {<i>rawuh</i>} saha alomorf {<i>ke-/-an</i>} saking afiks {<i>ka-/-an</i>} pikantuk <i>sufiks</i> {-ipun}. Afiks {<i>ka-/-an</i>} panci minangka pandhapuking <i>verba</i>, ananging afiks {<i>ka-/-an</i>} saha alomorf {<i>ke-/-an</i>} boten trep bilih sumambung ing BD {<i>rawuh</i>}. Pola ingkang dipunginaaken kasebut sami kaliyan pola morfologis tembung <i>kedatangan</i> BI. Ananging, wonten ing BJ tembung kerawuhan gadhah makna <i>kesurupan</i>. Saengga Pola morfologis ingkang baku inggih menika BD {<i>rawuh</i>} namung pikantuk <i>sufiks</i> {-ipun} → <i>rawuhipun</i>.</p>
8.	R2/16	...panjenenganipun bapa darna mulyana sekaliyan dalasan putra ingkang nandhang sungkawa nampi pacoban saking ngarsanipun gusti Allah SWT kanthi tinilar tiyang sepuh eyang, buyut, canggah ingkang sanget-sanget dipuntresnani nun inggih Almrhm. Samiyah iro dikromo.				√		<div style="text-align: center;"> sanget-sanget sanget Ru </div>	<p>tembung sanget-sanget kadhapuk saking <i>reduplikasi</i> BD {<i>sanget</i>} minangka adverbial reduplikasi wutuh. Miturut wedhawati (2006:338) adverbial reduplikasi wutuh inggih menika adverbial ingkang kadamel saking pangrangkeping sedaya BD. Tembung rangkep sanget-sanget wonten ing ukara ing nginggil pikantuk pangaribawa saking <i>reduplikasi</i> BI <i>sangat-sangat</i>. Tembung ingkang baku inggih menika tembung sanget (tanpa <i>reduplikasi</i>). Amargi tembung sanget kasebut sampun makili maksud ingkang dipunkajengaken.</p>

Tabel salajengipun

9.	R2/21	Mugi-mugi handadosna ngamal kesaenan panjenengan piyambak-piyambak.				√		<div style="text-align: center;"> kesaenan </div>	<p><i>Nomina kesaenan</i> kadhapuk saking <i>sae</i> saha alomorf {ke/-an} saking afiks {ka/-an}. Afiks {ka/-an} panci minangka pandhapuking <i>nomina</i> saking BD <i>adjektiva</i>. Ananging afiks {ka/-an} saha alomorf {ke/-an} lepat bilih sinambung ing BD {<i>sae</i>}. Pola ingkang dipunginaaken kasebut kados pola morfologis tembung <i>kebaikan</i> BI. Pola morfologis ingkang baku inggih menika BD {<i>sae</i>} + <i>sufiks</i> {-ipun} → <i>saenipun</i>.</p>
10.	R2/22	Hambok bilih wonten kirangipun anggenipun ngacarani ugi para sanak kadang ingkang tinanggenan nampi kerawuhan panjenengan sami.....				√		<div style="text-align: center;"> kerawuhan </div>	<p><i>Verba kerawuhanipun</i> kadhapuk saking BD {<i>rawuh</i>} saha alomorf {ke/-an} saking afiks {ka/-an}. Afiks {ka/-an} panci minangka pandhapuking <i>verba</i>, ananging afiks {ka/-an} saha alomorf {ke/-an} boten trep bilih sinambung ing BD {<i>rawuh</i>}. Pola ingkang dipunginaaken kasebut sami kaliyan pola morfologis tembung <i>kedatangan</i> BI. Ananging, wonten ing BJ tembung <i>kerawuhan</i> gadhah makna <i>kesurupan</i>. Saengga Pola morfologis ingkang baku inggih menika BD {<i>rawuh</i>} namung pikantuk <i>sufiks</i> {-ipun} → <i>rawhipun</i>.</p>
11.	R2/22	Menawi sakmangke boten nggadhahi pambengan ingkang sakral langkung penting.....				√		<div style="text-align: center;"> nggadhahi </div>	<p>tembung nggadhahi kadhapuk saking BD {<i>gadhah</i>} lan <i>konfiks</i> {N/-i} kanthi <i>alomorf</i> {ng-}. <i>Interferensi</i> wonten ing tembung nggadhahi dipunjalari dening wontenipun pangaribawa saking <i>pola</i> pandhapuking tembung <i>mempunyai</i> (BI). <i>Konfiks</i> {N/-i} wonten ing basa Jawi dipunginakaken kangge ndhapuk tembung kriya tanduk lan namung saged sinambung kaliyan BD</p>

Tabel salajengipun

									<p><i>verba aksi</i> kados tembung ngoceki lan nglungguhi. BD {gadhah} boten kalebet <i>verba aksi</i>, pramila boten saged sumambung kaliyan <i>konfiks</i> {N-/i}. BD {gadhah} ugi sampun nedahaken makna tembung kriya tanduk, saengga sampun boten mbetahaken <i>afiks</i>. Awit saking menika tembung ingkang baku inggih menika tembung gadhah.</p>
12.	R2/27	<p>mugi-mugi pisowanipun almarhumah nyai samiyah iro dikromo dipuntampi wonten ngarsa dalem allah swt dipuntampi amal kesaenanipun,.....</p>	√					<p>kesaenanipun</p> <pre> graph TD A[kesaenanipun] --- B[kesaenan {-ipun}] A --- C[] B --- D[sae {ke-/-an}] </pre>	<p><i>Nomina kesaenan</i> kadhapuk saking BD {sae} saha alomorf {ke-/an} saking afiks {ka-/an} pikantuk <i>sufiks</i> {-ipun}. Afiks {ka-/an} panci minangka pandhapuking <i>nomina</i> saking BD <i>adjektiva</i>. Ananging afiks {ka-/an} saha alomorf {ke-/an} lepat bilih sumambung ing BD {sae}. Pola ingkang dipunginaaken kasebut kados pola morfologis tembung <i>kebaikan</i> BI. Pola morfologis ingkang baku inggih menika BD {sae} + <i>sufiks</i> {-ipun} → saenipun</p>
13.	R4/01	<p>Anamung kinarya pambukaning atur langkung rumiyin sumangga kula dereaken ngunjukaken raos puji syukur alhamdulliah wonten ngarsanipun</p>	√					<p>kasempatan</p> <pre> graph TD A[kasempatan] --- B[sempat {ka-/an}] A --- C[] </pre>	<p><i>nomina</i> kasempatan kadhapuk saking <i>afiks</i> {ka-/an} saha BD {sempat}. Tembung kasempatan dados tembung ingkang ngemu <i>interferensi</i> amargi panganggenipun BD {sempat} ingkang minangka <i>adjektiva</i> BI. BJ gadhah tembung ingkang sami kaliyan {sempat} inggih menika <i>adjektiva</i> {lodhang}, awit saking menika tembung ingkang baku inggih menika tembung kalodhangan ingkang kadhapuk saking BD {lodhang} pikantuk <i>konfiks</i> {ka-/an}.</p>

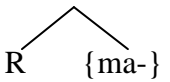
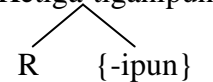
Tabel salajengipun

		Allah SWT ing kang sampun kepareng mbabar kanugrahan, kasarasan, miwah katentreman saha kasempatan dhumateng kita sedaya,...							
14.	R4/39	Para ta'ziah ing kang kepareng badhe nglantaraken ngantos tumuju ing makam menika dipunsediakaken wonten sekawan mobil.	√					<pre> graph TD A[dipunsediakaken] --- B[sedia] A --- C["{dipun-/ -aken}"] </pre>	tembung dipunsediakaken kadhapuk saking BD { <i>sedia</i> } saha alomorf { <i>dipun-/ -aken</i> } saking afiks { <i>di-/ -ake</i> }. Ing kang ndayani tembung dipunsediakaken kalebet <i>interferensi</i> BI inggih menika amargi panganggenipun BD { <i>sedia</i> } minangka <i>morfem</i> BI. <i>Pola</i> ing kang dipunginaaken kasebut kados <i>pola morfologis</i> tembung <i>disediakan</i> BI. <i>Pola morfologis</i> ing kang baku inggih menika BD {samepta} + <i>konfiks</i> {dipun-/ -aken} → dipunsameptaaken.
15.	R5/06	minangka pengendhali wara ing kang badhe ngaturaken lumadining tatacara pangruktining layon lirisun suwargi kyai			√			<pre> graph TD A[pengendhali wara] --- B[pengendhali] A --- C[wara] </pre>	Tembung camboran pengendhali wara kadhapuk saking <i>morfem</i> {pengendhali} saha <i>morfem</i> {wara}. <i>Morfem</i> {wara} panci minangka <i>morfem</i> BJ, ananging <i>morfem</i> {pengendhali} inggih menika minangka <i>polimorfem</i> BI. Panganggenipun <i>morfem</i> BI wonten ing pandhapuking <i>kompositum</i> BJ kasebut minangka <i>interferensi</i> BI. Tembung ing kang <i>lazim</i> dipunginaaken wonten ing BJ inggih menika pambyawara ing kang kadhapuk saking BD

Tabel salajengipun

		sajimin harto wijoyo....							{byawara} pikantuk <i>prefiks</i> {paN-}. <i>Morfem</i> {byawara} sami kaliyan <i>morfem</i> {wara} ing
16.	R5/15	Ingang saklajengipun dinten menika para pelayat ngaturaken pakurmatan inggang pungkasan dados pertandha pepisahan anggenipun sesambetan secara kamanungsan kaliyan suwargi wonten ing alam donya.		√				<p>pertandha</p> <p>tandha {per-}</p>	tembung pertandha kadhapuk saking BD basa Jawi {tandha} lan <i>prefiks</i> basa Indonesia {per-}. Basa Jawi boten gadhah <i>prefiks</i> {per-}. <i>Prefiks</i> {per-} ing BI sami kaliyan <i>prefiks</i> {pra-} ing BJ. Awit saking menika, tembung inggang baku inggih menika tembung pratandha inggang kadhapuk saking BD {tandha} + <i>prefiks</i> {pra-}.
17.	R5/03	Lan ugi hambok bilih rikala duksugengipun almarhum bapa sajimin harto wijoyo nggadahi pepetangan inggang dereng saged kacekapan kasuwun				√		<p>kacekapan</p> <p>cekap {ka-/an}</p>	tembung kacekapan kadhapuk saking <i>afiks</i> {ka-/an} saha BD {cekap}. Tembung kacekapan dados tembung inggang ngemu <i>interferensi</i> amargi miturut kamus baoesastra (1939:642) kacekapan gadhah teges ora kekurangan, rada sugih. Tembung kacekapan wonten ing ukara menika kadamel amargi angsal pangaribawa saking tembung BI <i>kecukupan</i> . Saengga tegesipun kacekapan bilih dipunjumbuhaken kaliyan ukara inggang dipunkajengaken boten trep. Tembung inggang

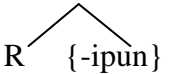
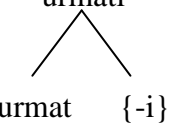
Tabel salajengipun

		sesambetan kaliyan ahli warisipun							jumbuh miturut ukara ingkang dipundamel inggih menika namung kacekap kemawon. Ing kamus baoesastra (1939:642) kacekap gadhah teges digenepi nganti lunas utawi dilunasi.
18.	R5/06	cundhuk mring agami kyai Sajimin Harta Wijoyo nun inggih agami islam layonipun suwargi kyai Sajimin Harto Wijoyo sampun sinuci kinen kinafanan ugi sampun katindakaken sholat layon maambal-ambal tataran.					√	maambal-ambal 	tembung maambal-ambal kadhapuk saking <i>reduplikasi</i> BD {ambal} pikantuk <i>prefiks</i> {ma-}. Tembung {ambal} wonten ing baoesastra (1939:8) gadhah teges pancadan; andhan-andhan, <i>afiks</i> {ma-} bilih sinambung kaliyan verba utawi pangkal verba gadhah teges kangge ‘ <i>melakukan tindakan yang dinyatakan pada bentuk dasar</i> ’ (wedhawati, 2006:134). Dados bilih dipunjumbuhaken kaliyan ukara ingkang dipunkajengaken boten trep. Tembung rangkep maambal-ambal wonten ing ukara ing nginggil pikantuk pangaribawa saking <i>reduplikasi</i> BI <i>berkali-kali</i> . Tembung ingkang baku inggih menika tembung makaping-kaping. Inggih kadamel saking BD kaping-kaping ing baoesastra (1939:188) tegesipun kerep banget, sinambung kaliyan <i>prefiks</i> ma. Saengga dados tembung makaping-kaping. Bilih dipunjumbuhaken kaliyan ukaranipun tembung makaping-kaping kasebut gadhah teges layon sampun dipunsholataken bola-bali.
19.	R6/22	...ingkang sepindah mbak Siswi Lestari, ingkang nomer					√	Ketiga-tiganipun 	tembung ketiga-tiganipun kadhapuk saking <i>reduplikasi</i> BD {tiga} pikantuk <i>prefiks</i> {ke-} saha <i>sufiks</i> {-ipun}. Tembung ketiga-tiganipun minangka <i>numeralia kombinasi</i> inggih menika <i>kombinasi</i>

Tabel salajengipun

		kalih mbak Puput Puji Lestari, wondene ingkang nomer tiga mbak Fitri Hastika Sari ketiga-tiganipun saestu nggula wenthah kaliyan ibu Sukini...							antawisipun <i>afiksasi</i> saha <i>reduplikasi</i> kanthi <i>serempak</i> utawi sesarengan (Wedhawati, 2006:309). Tembung rangkep ketiga-tiganipun wonten ing ukara ing nginggil pikantuk pangaribawa saking <i>reduplikasi</i> BI <i>ketiga-tiganya</i> . Tembung ingkang baku mawi <i>numeralia ulang parsial</i> inggih menika tetelu , ingkang tegesipun sami kaliyan <i>ketiga-tiganya</i> ing BI.
20.	R6/07	Sagung para pelayat ingkang sinuba ing pakurmatan kawontenan kita nyeksekaken sareng-sareng...				√		nyeksekaken seksi {N-/aken}	tembung nyeksekaken kadhapuk saking BD {seksi} pikantuk <i>konfiks</i> {N-/aken}. <i>Interferensi</i> wonten ing tembung nyeksekaken dipunjajari amargi panganggenipun <i>konfiks</i> {N-/aken} sinambung kaliyan BD {seksi} ingkang boten baku. Pola afiksasi kasebut kadamel amargi angsal pangaribawa saking pola afiksasi verba BI <i>menyaksikan</i> ({ <i>saksi</i> } + { <i>meN-/kan</i> }). <i>Konfiks</i> {N-/aken} wonten ing nomina BJ minangka pandhapuking verba aktif ingkang gadhah maksud kausatif pasif saha benefaktif aktif (wedhawati, 2006:140). Kausatif pasif inggih menika ndamel tembung kados BD, tuladhanipun ngubengake, nggampangake. Wondene benefaktif aktif inggih menika nglampahi pagawean kangge tiyang sanes, tuladhanipun: nurokaken, madhahake. Kalih maksud kasebut boten saged kadhapuk ing tembung nyeksekaken, saengga saged mbuktekaken bilih panganggenipun <i>konfiks</i> {N-/aken} ing tembung nyeksekaken boten trep. Kedahipun afiks ingkang

Tabel salajengipun

									dipunginaaken inggih menika <i>konfiks</i> {N-/i} sinambung kaliyan BD {seksi} dados nyekseni. Afiks {N-/i} minangka afiks pandhapuking verba aktif transitif ingkang gadhah maksud nglampahi pagawean kados ingkang dipunsebut ing BD.
21.	R7/05	Bilih ingkeng nandhang sungkowo, sepindhah putra mbajengipun inggih putra setunggal-setunggalipun nun inggih Rara Ayu Ribut Rahayu sekaliyan bapak Mugiyono					√	Setunggal- setunggalipun 	tembung setunggal-setunggalipun kadhapuk saking <i>reduplikasi</i> BD {setunggal} pikantuk <i>sufiks</i> {-ipun}. Tembung satunggal-satunggalipun minangka <i>numeralia kombinasi</i> inggih menika <i>kombinasi antawisipun afiksasi</i> saha <i>reduplikasi</i> kanthi <i>serempak</i> utawi sesarengan (Wedhawati, 2006:309). Tembung rangkep setunggal-setunggalipun wonten ing ukara ing nginggil pikantuk pangaribawa saking <i>reduplikasi</i> BI <i>satu-satunya</i> . Tembung ingkang baku inggih menika namung setunggal.
22.	R7/08	Panjenenganipun bapa ibu takzi'in lan takzi'ah asung pambela sungkawa ingkang satuhu kawula urmati .					√	urmati 	tembung urmati kadhapuk saking BD {urmat} pikantuk <i>konfiks</i> {di-/ake}. <i>Interferensi</i> wonten ing tembung urmati menika dipunjalar dening wontenipun <i>sufiksasi</i> -i. Pola pandhapuking tembung urmati niru pola pandhapuking tembung BI hormati ingkang kadhapuk saking BD {hormat} pikantuk <i>sufiks</i> {i}. <i>Afiks</i> ingkang leres kangge ndapuk tembung kriya tanggap saking BD {urmat} inggih menika <i>konfiks</i> {-in/-an}. Awit saking menika tembung ingkang baku inggih menika tembung kinurmatan ingkang kadhapuk saking BD

Tabel salajengipun

									{urmat} pikantuk <i>konfiks</i> {-in/-an}.
23.	R7/26	Dhumateng muazin-muaziah asung pambelasungkawa ing kang tansah kawula urmati mangga ing kang sepindhah kula dherekaken manjatak en puja puji syukur wonten ing ngarsa Allah SWT	√					manjatak panjat {N/-aken}	tembung manjatak en kadhapuk saking BD BI {panjat} saha <i>konfiks</i> {N/-aken}. Ing kang ndayani tembung manjatak kalebet <i>interferensi</i> BI inggih menika amargi panganggenipun BD {panjat} minangka <i>morfem</i> BI. pola pandhapuking <i>verba</i> kanthi <i>konfiks</i> {N/-aken} kasebut niru pola BI tembung <i>memanjatkan</i> . Tembung ing kang baku inggih menika tembung ngunjukaken , ing kang kadhapuk saking BD {unjuk} sumambung kaliyan afiks pandhapuking <i>verba</i> {N/-aken}.
24.	R7/26	Lan sedaya amal solehipun amal kesaenanipun tansah ditampi wonten ing ngarsanipun Allah SWT lan sedaya kesalahanipun tansah pinaringan ampun saking Allah SWT.				√		kesalahanipun kesalahan {-ipun} salah {ke/-an}	tembung kesalahanipun kadhapuk saking BD {salah} saha alomorf {ke/-an} saking <i>afiks</i> {ka/-an} + pikantuk <i>sufiks</i> {-ipun}. <i>Afiks</i> {ka/-an} panci minangka pandhapuk <i>nomina</i> saking BD <i>adjektiva</i> . Ananging BD {salah} boten trep bilih pikantuk <i>afiks</i> {ka/-an}. Pola ing kang dipunginaaken kados pola morfologis tembung <i>kesalahannya</i> ing BI. BD ing kang trep inggih menika {lepat}, saengga <i>nomina</i> ing kang baku inggih menika kalepatanipun.
25.	R8/25dhumateng kulawarga panandhang		√				terpedhot pedhot {ter-}	tembung terpedhot kadhapuk saking BD basa Jawi {pedhot} lan <i>prefiks</i> basa Indonesia {ter-}. Basa Jawi boten gadhah <i>prefiks</i> {ter-}. Miturut <i>norma</i>

Tabel salajengipun

		ingkang saestu terpedhot katresnan awit sedanipun ibu Waginem Jaya P							<i>morfologis</i> BJ, BD {pedhot} kedahipun sumambung kaliyan <i>prefiks</i> {ka-}. Awit saking menika, tembung ingkang baku inggih menika tembung kapedhot , ingkang kadhapuk saking BD {pedhot} + <i>prefiks</i> {ka-}.
26.	R10/16	Jumenengipun bapa kepala desa kadampingan panjenenganipun bapak yayan joko nugraha saha bapak Isman	√					<div style="text-align: center;"> kadampingan / \ damping {ka-/-an} </div>	Tembung kadampingan kadhapuk saking BD {damping} lajeng pikantuk <i>konfiks</i> {ka-/-an}. Tembung {damping} miturut kamus baosastra (1939:101) tegesipun bambinging jurang; kang njuleg. Bilih miturut kamus BI tembung damping tegesipun <i>temani</i> , <i>bimbing</i> . Saengga saking menika tembung kadampingan kagolong <i>interferensi</i> unsur bentuk dasar amargi BD ingkang dipunginaaken boten trep bilih dipunjumbuhaken kaliyan tembung ingkang dipunkajengaken wonten ing ukara. Pola ingkang dipunginaaken kados pola morfologis tembung <i>didampingi</i> ing BI. BD ingkang trep inggih menika {jajar}ing BJ. Tembung ingkang baku inggih menika tembung kajajaran ingkang kadhapuk saking BD {jajar} pikantuk <i>konfiks</i> {ka-/-an}.
27.	R12/16	Sinaosa kulawarga sampun mbudidaya amrih panjenenganipun saged waluya ing jati namung sedaya				√		<div style="text-align: center;"> Peparingan / \ Paring {pe-/-an} </div>	Tembung peparingan dipunkajengaken kangge ndamel <i>nomina</i> ingkang sami kaliyan <i>nomina</i> BI <i>pemberian</i> . Panganggenipun <i>konfiks</i> {pe-/-an} ing tembung peparingan niru panganggenipun <i>konfiks</i> {peN-/-an} ing tembung BI <i>pemberian</i> . Panganggenipun <i>konfiks</i> {pe-/-an} boten baku

Tabel saklajengipun

		wau peparingan gusti Allah...							amargi <i>konfiks</i> kasebut boten kangge pandhapuking <i>nomina</i> . Pandhapuking <i>nomina</i> saking BD {paring} ingkang leres boten ngginaaken afiksasi , ananging kanthi reduplikasi parsial: dwiwasana. Pramila <i>nomina</i> ingkang kadel inggih menika peparing. Tembung peparing wonten ng kamus baoesastra (1939:473) tegesipun paweh; weweh. Bilih dipunjumbuhaken kaliyan tembung ingkang dipunkajengaken wonten ing ukara, tembung peparing menika wau trep.
28.	R12/24	Mangertosi nggih ta'ziah menika artine menapa? (R12/24)				√		<div style="text-align: center;"> mangertosi └───┬─── ngertos {ma-/i} </div>	Verba mangertosi kadhapuk saking <i>afiks</i> {ma-/i} ingkang sinambung kaliyan BD {ngertos}. Tembung kasebut kagolong <i>interferensi</i> BI amargi panganggenipun <i>sufiks</i> {-i} kaliyan <i>prefiks</i> {ma-} sesarengan ingkang niru pola pandhapuking <i>verba</i> mengetahui ({tahu} + {me-/i}). Panganggenipun <i>sufiks</i> {-i} sejatosipun boten prelu amargi <i>afiks</i> {ma-} sampun minangka <i>afiks</i> pandhapuking <i>verba</i> aktif intransitive. Pramila tembung ingkang baku inggih menika mangertos.

Keterangan:

1. BD : *Bentuk Dasar*
2. A : *Afiks*
3. K : *Kompositum*
4. AF : *Afiksasi*
5. R : *Reduplikasi*